

EL. PROUD V POLOVODIČA'CH

Pojem polovodič

1. polovina 20. stoloč' - priedporčt, výroba

soniasnost: VŠUDE KOLEŇ MA'S (i věc', čičla
teploť, fotoaparaty...)

vymerení;

01, dle měřného odporu

- kovy ... $\rho \in (10^{-8}; 10^{-6}) \Omega \cdot m$
- Polovodič ... $\rho \in (10^{-6}; 10^x) \Omega \cdot m$
- izolanty ... $\rho_{diamant} = 3 \cdot 10^{16} \Omega \cdot m$
(nejlepší průvodka izolant)

☐ 24 vteřiny!!!

2, dle závislosti odporu na teplotě

• kovy ... $T \uparrow \Rightarrow R \uparrow$
(viz $R = R_0(1 + \alpha \cdot \Delta T)$)

• polovodiče

- $T \uparrow \Rightarrow R \downarrow$

- $T \uparrow \Rightarrow R \uparrow$ ... skvělejší materiál
než u kovu

typické prvky pro výrobu: Ge, Si

Vodivost polovodičů

materiál vede el. proud $\Leftrightarrow$ obsahuje
VOLNÉ NABITÉ ČÁSTICE

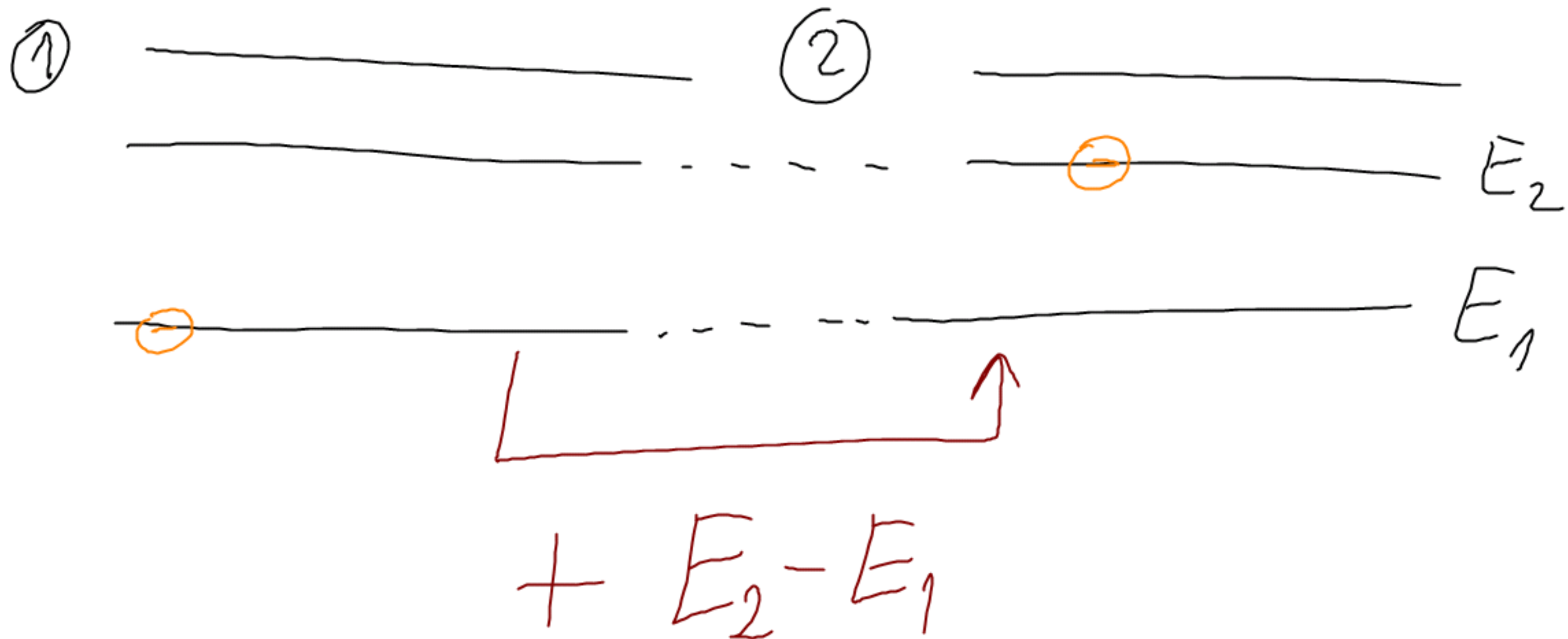
existují 2 mechanismy:

- VLASTNÍ VODIVOST - polovodič EXCITACE,
tj. je nutné uvolnit e^- a vytvořit
- PŘÍMĚSOVÁ VODIVOST - do struktury Ge, Si
přidáme nějaký jiný vhodný prvek

a) Vlastnu 'vodu'rost

k volnè'm' e^- je m'vne! DODAT

ENERGII a tu m'm s' dostat MAJEDNOU

(analogie: skompaktn' po z'ebn'ku)

3 mechanismy:

- tepelná excitace - ohřev $\Rightarrow$ dodání energie $\Rightarrow$ volní e^- $\Rightarrow$ polovodič

- světelná excitace - dopad světla $\Rightarrow$
 $\Rightarrow$ přidání energie $\Rightarrow$ volní e^-

↳ fotoelektrický jev; světlo: "správná" fre

světlo: $\lambda = 500 \text{ nm}$

$E = ?$ (1 foton)

Planck: $E = hf = h \frac{c}{\lambda}$

$$E = 6,63 \cdot 10^{-34} \cdot \frac{3 \cdot 10^8}{5 \cdot 10^{-7}} \text{ J}$$

$$E = 40 \cdot 10^{-20} \text{ J}$$

$$E = 4 \cdot 10^{-19} \text{ J}$$

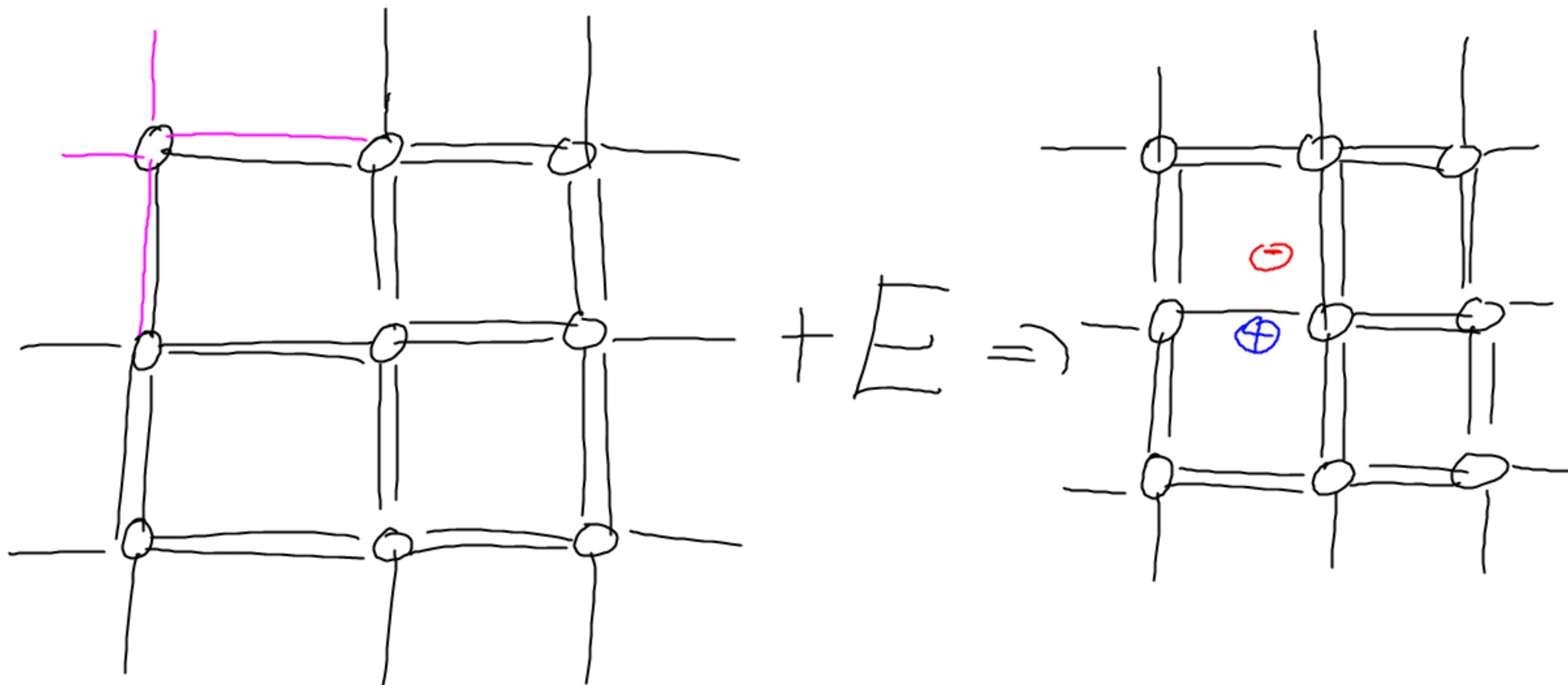
$$\Rightarrow E = 2,5 \text{ eV}$$

$$1 \text{ J} = 1,6 \cdot 10^{-19} \text{ eV}$$

2,5 eV je i' kv. STIRKA ZAKAZANO
PA'SU v atomu Si

- excitace el. polem – v praxi nepoužitelné,
nebot' el. intenzita pole γ musela
dosáhnout pro danou energii takových
hodnot, že γ ionizuje (material) předtím
aniž by

o Si

Si je ve 4. skupině PSP $\Rightarrow$ ma' 4 valenční elektrony

⊖ ... elektron; VOLNÝ $\Rightarrow$ může se pohybovat materiálem

⊕ ... díra; KVÁZION'STICE; i ona se může pohybovat a to tak,

že interaguje s jiným elektronem $\Rightarrow$
 $\Rightarrow$ díra se objeví jinde

GENERACE - vznik páru e^- -díra za
DODÁNÍ ENERGIE

REKOMBINACE - páru e^- -díra za
UVOLNĚNÍ ENERGIE

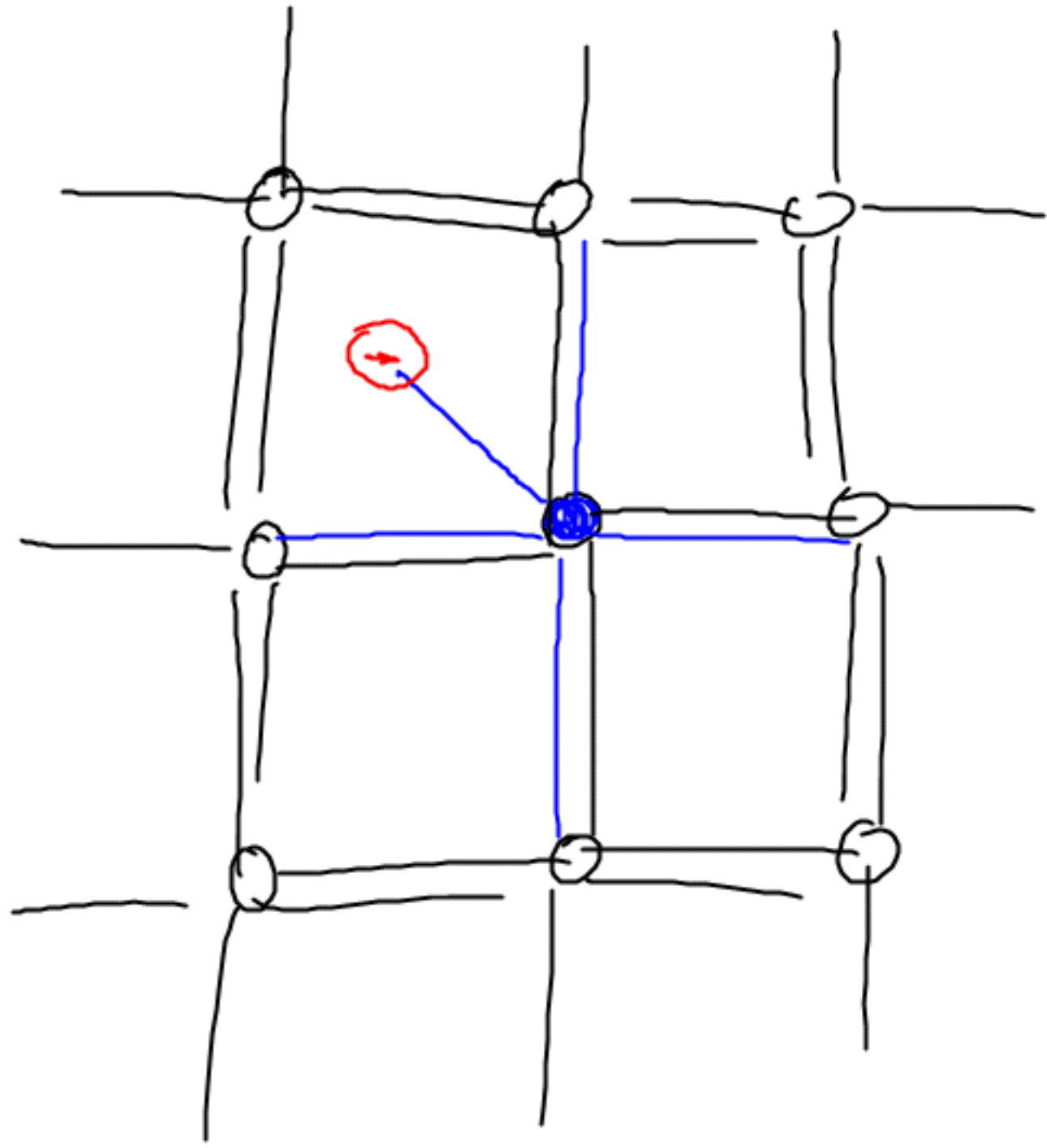
6) Prilmešova' vodi'rost

prilmeš — mīm'sde'ma' Qa'me'me

15 praxi se ponzi'va' SUBSTITUCI' POLONIA
(tj. ma'krada atomum Si g'ing'm problem)

① polovodič typu N - do Si přidáme
purek 5. skupiny (P, As, ...)

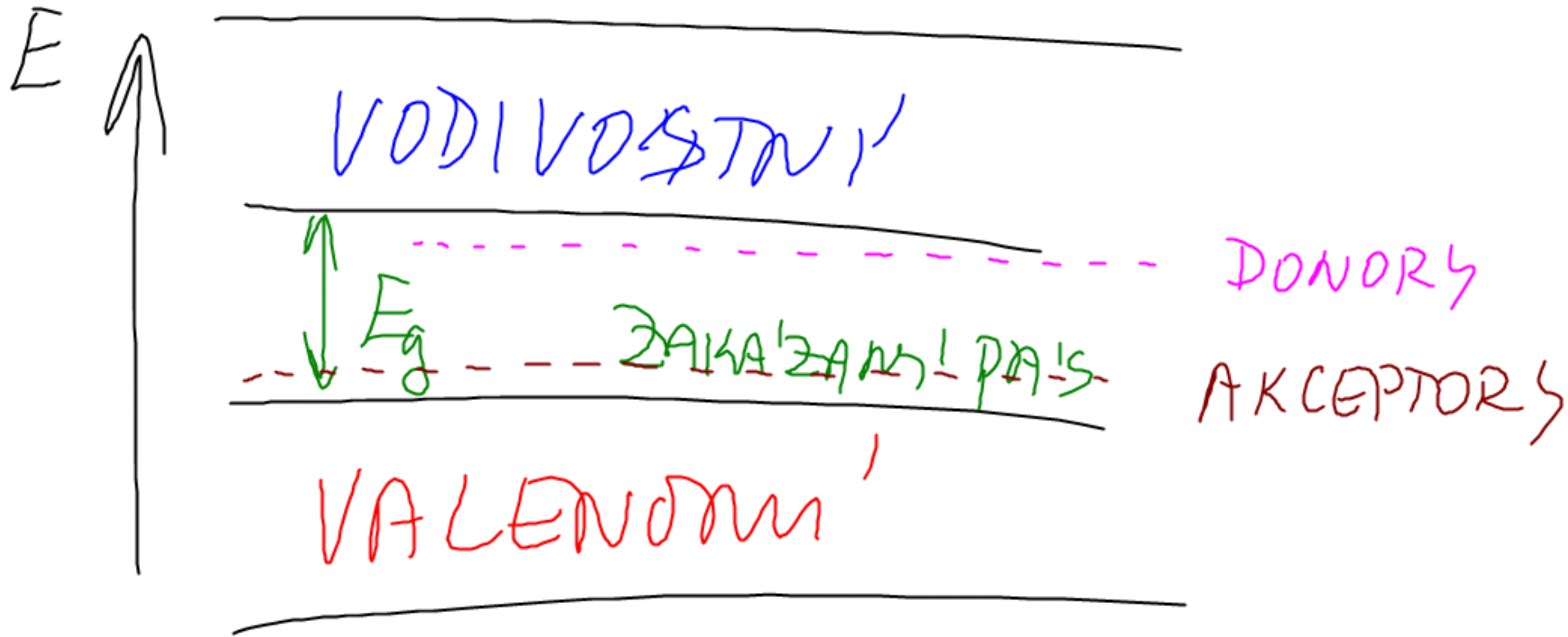

⊖ k jádru • vázan
SLABĚ $\Rightarrow$ snadno
se volní

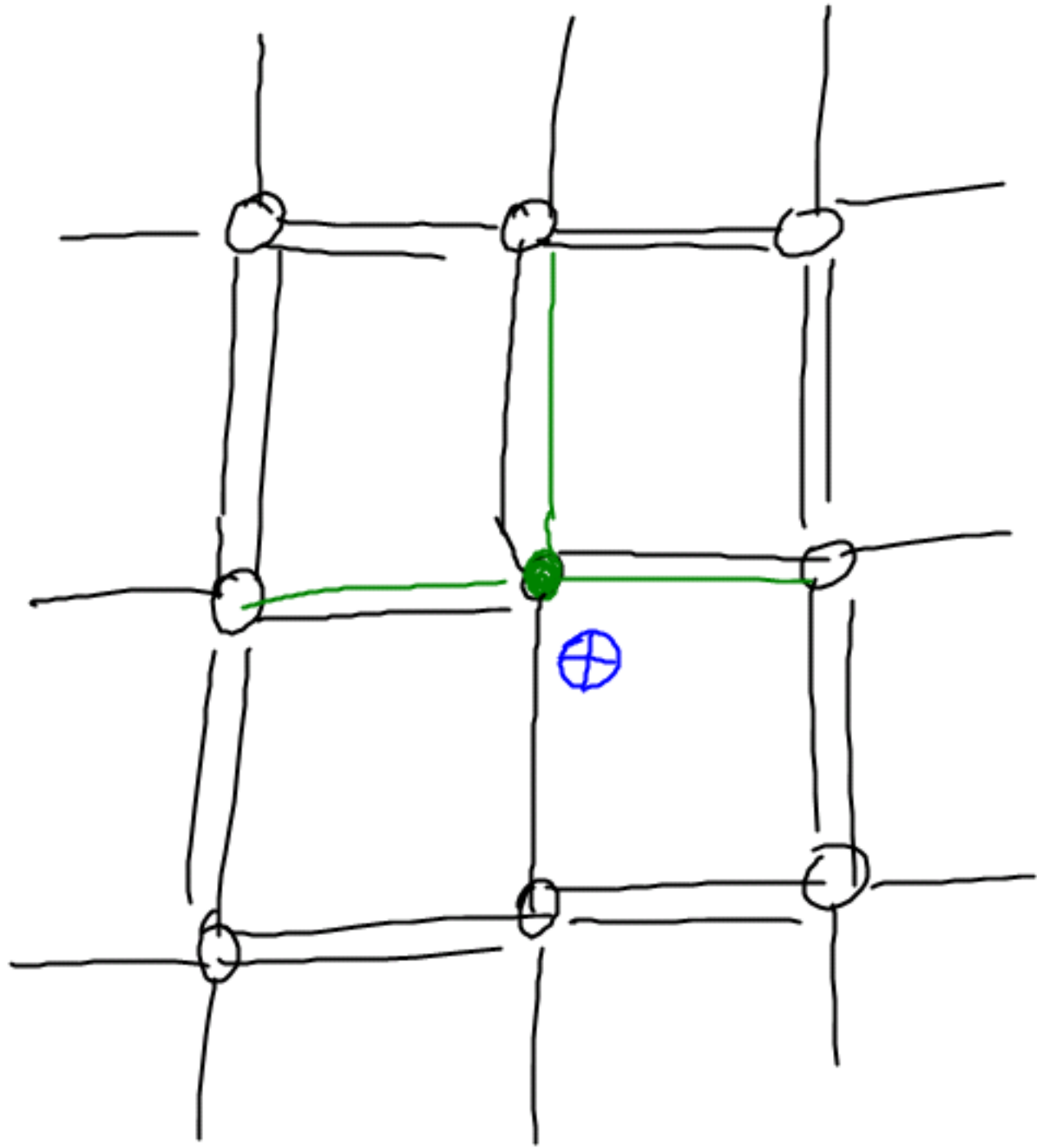
vyšší vodivost „nad
vlastní vodivost“

• DÁRCE (DONOR)
přidá ELEKTRONOVÁ VODIVOST

Si

② polovodič typu P - do struktury Si
přidáme navíc ze 3. skupiny (B, Al, Ga, ...)

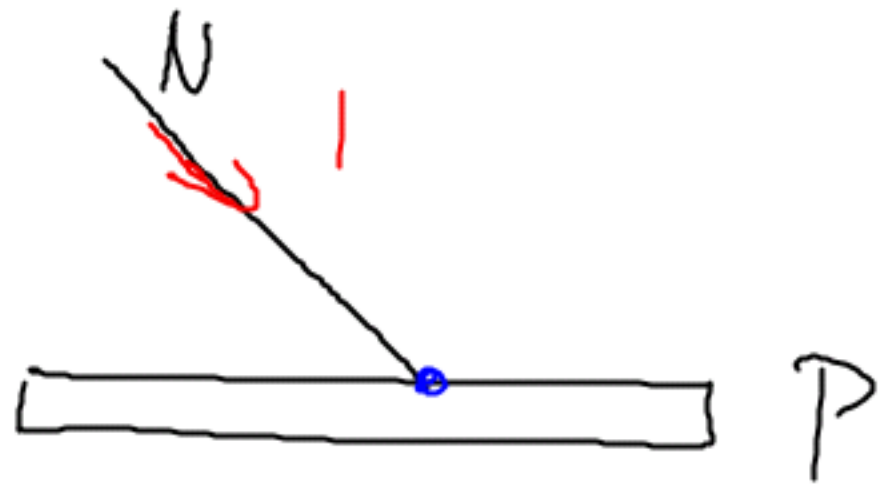
• PRÍSENCIE (AKCEPTOR)
přidá se dělá volnost

⊕ díra; může
interagovat s $e^- \Rightarrow$
 $\Rightarrow$ objeví se p-částice $\Rightarrow$
 $\Rightarrow$ pohyb díry

Přechod PN

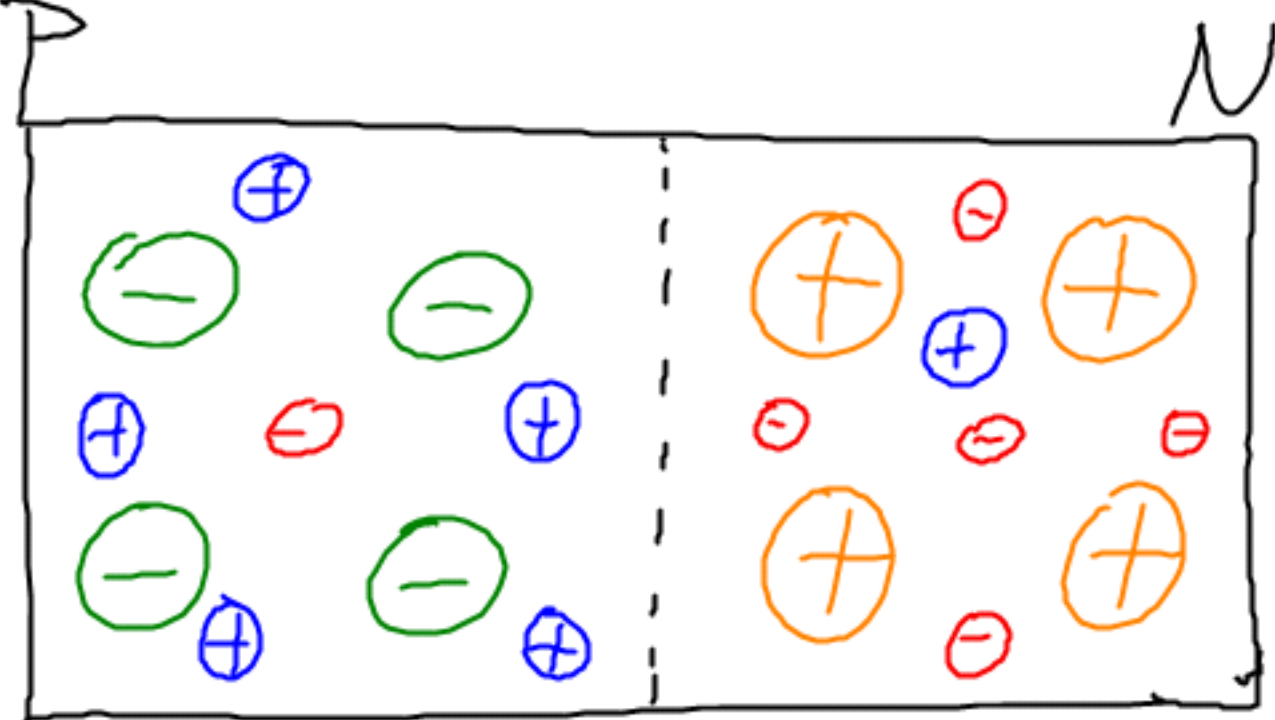
Spojení polovodiče typu N a typu P
na MIKROSKOPICKÉ ÚROVNI

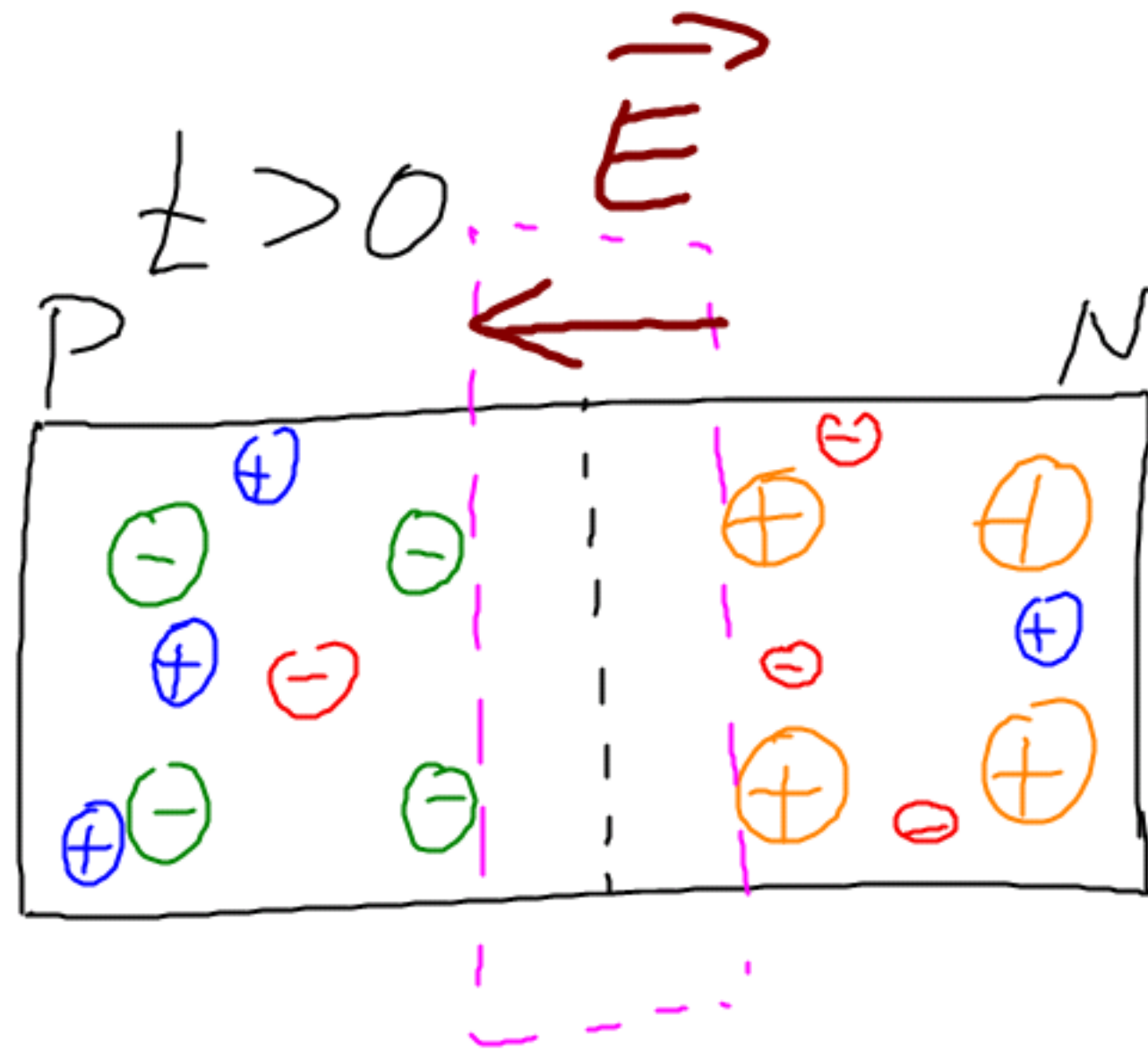
- sráž dle přechodu !

a) Vznik a podstata

$t < 0$

$t > 0$

⊕ atky po odtržení e^- a prím 5. skupiny PSP
 ⊖: iont, který namíel a atomu AKCEPTORU přilomen e^-
 ⊕ díra

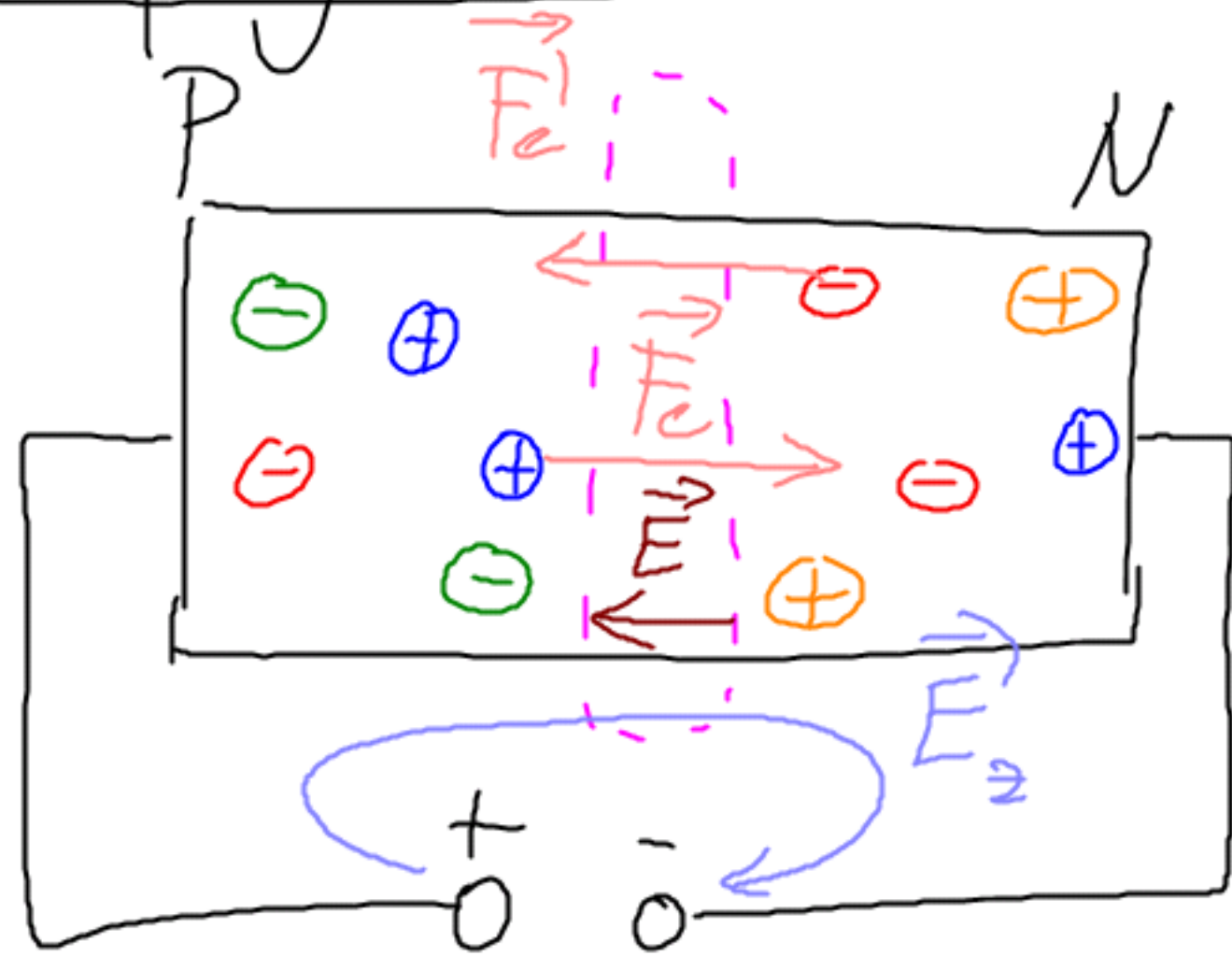
oblast, v níž nejsou ZÁDNĚ VODIVOSTNÍ
ČÁSTICE (ty, které tam byly
ZREKOMBINOVALY); PŘECHOD
(HRAĐLO) ^{PN}
($\sim 1 \mu\text{m}$)

$\perp \Rightarrow R \rightarrow \infty$

$\vec{E}$ - el. intenzita pole, které "vytvorí", "slytly"
 $\oplus$ a $\ominus$

b) Zapojení přechodu PN do el. obvodu

PROPUSTANÍ
(PRŮMĚN) SMĚR

přechodem PN můžeme provést vodičům částečně

$\ominus$ a $\oplus$, ALE

$\vec{E}_z$ - el. intenzita pole závisí na ORIENTACI V MĚ
ZDROJE OPACNĚ než $\vec{E} \Rightarrow$ el. proud teče $\Leftrightarrow E_z > E$

Dioda

sonia'stka 1 pichod PN

1, Usmèrnyy'ca' dioda

pozit': usmèrnem' stit'dannelo napit'

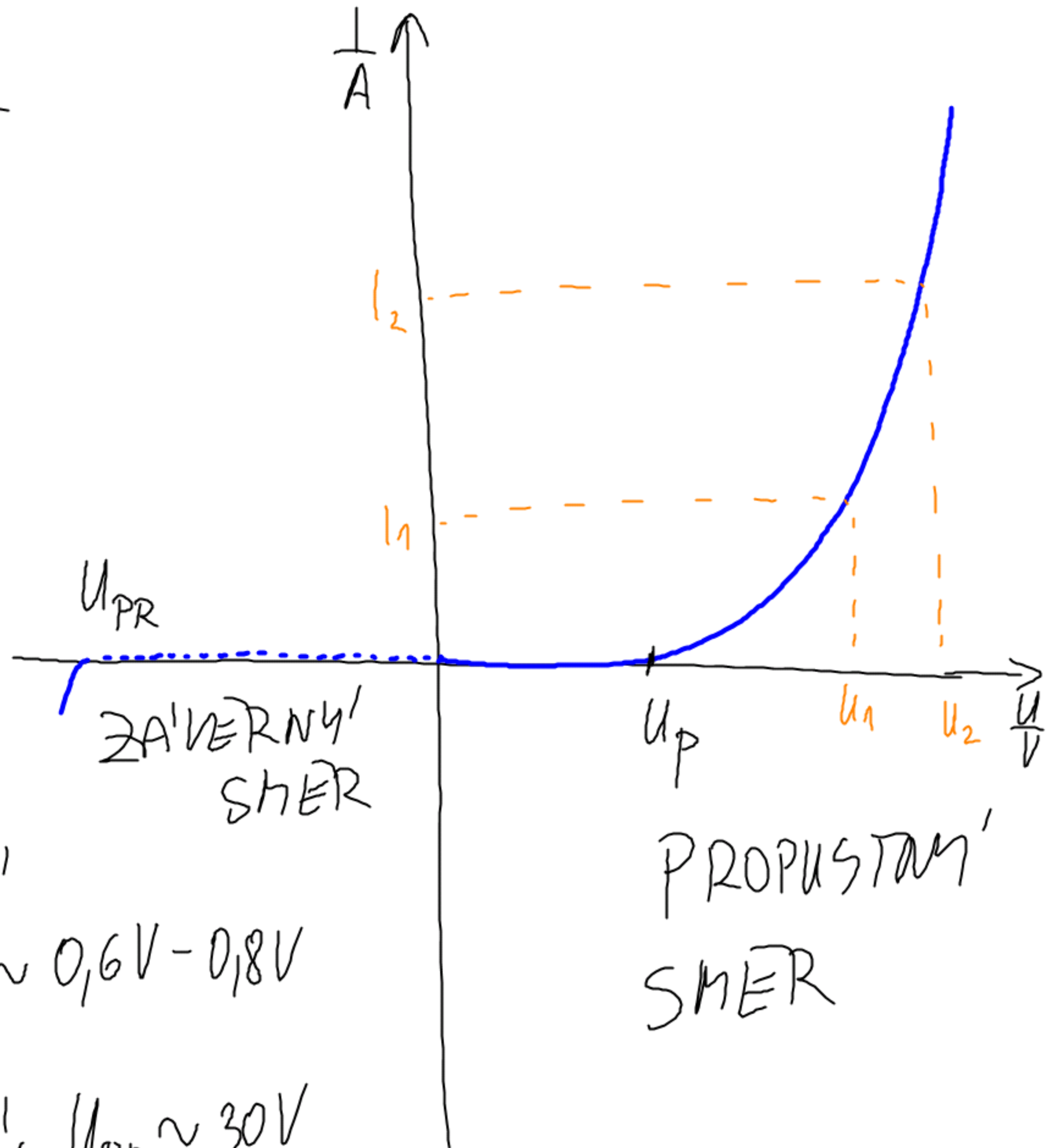
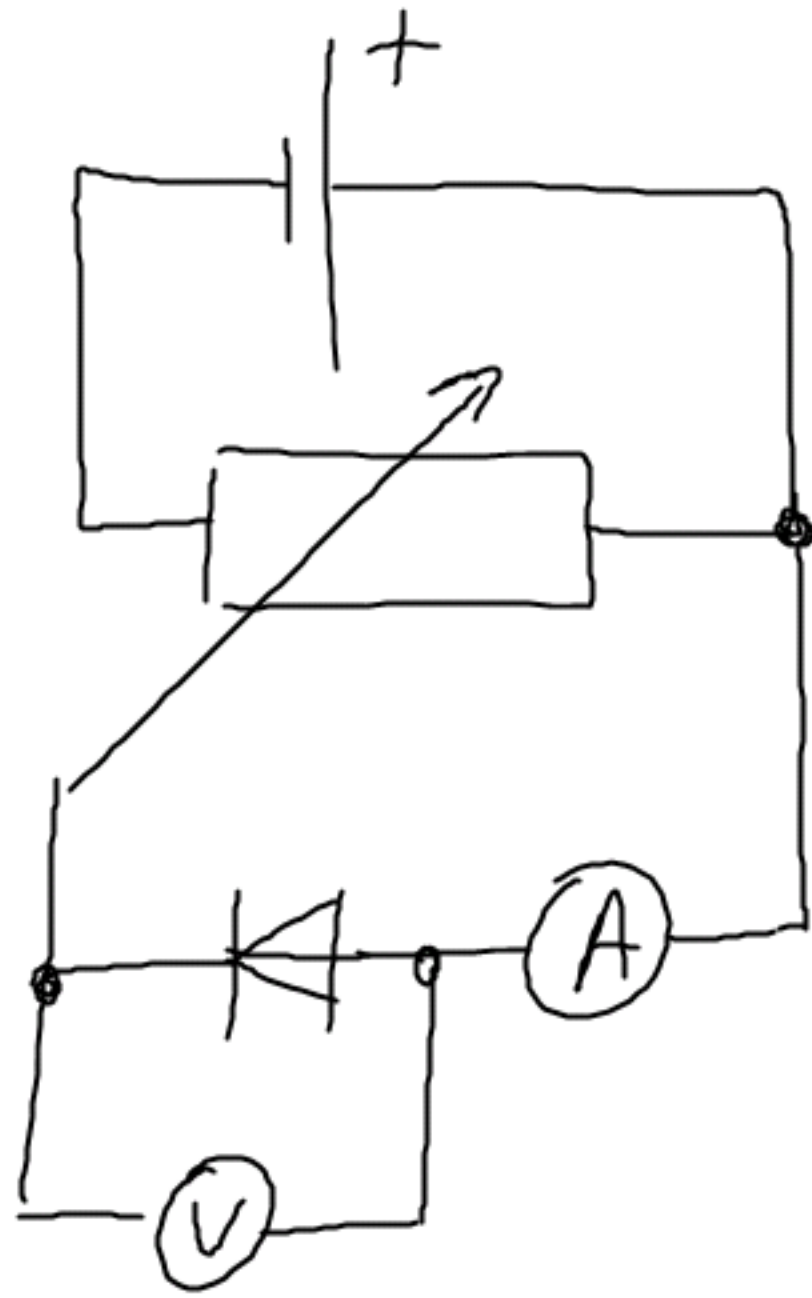
typy: • FIZIONA'

• PLOŠNA' - snese vèto' el. proud ($\Leftarrow$ le'pe se ochlazuyt')

VA charakteristika

U_P - PRAHOVÉ NAPĚTÍ
(níz $E_2 > E$); $U_P \sim 0,6V - 0,8V$

U_{PR} - PRŮRAZNÉ NAPĚTÍ; $U_{PR} \sim 30V$

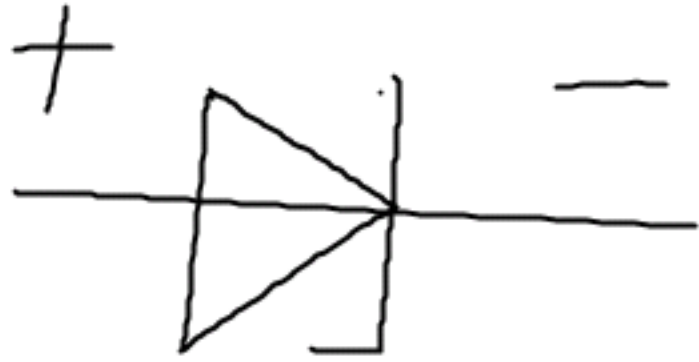
PROPUSTNÝ
SMĚR

NELINEARNÍ $\Rightarrow$ NEPLATÍ
OHMŮV ZÁKON !!! PRŮBĚH: EXPONENCIÁLNÍ

$\forall$ | platí $U_i = R_i I_i$, $R_i \in M$

se navíc DIFFERENCIÁLNÍ ODPOR: v daném
bode krivky sestavíme tečnu a určíme
převrácenou hodnotu její směrnice

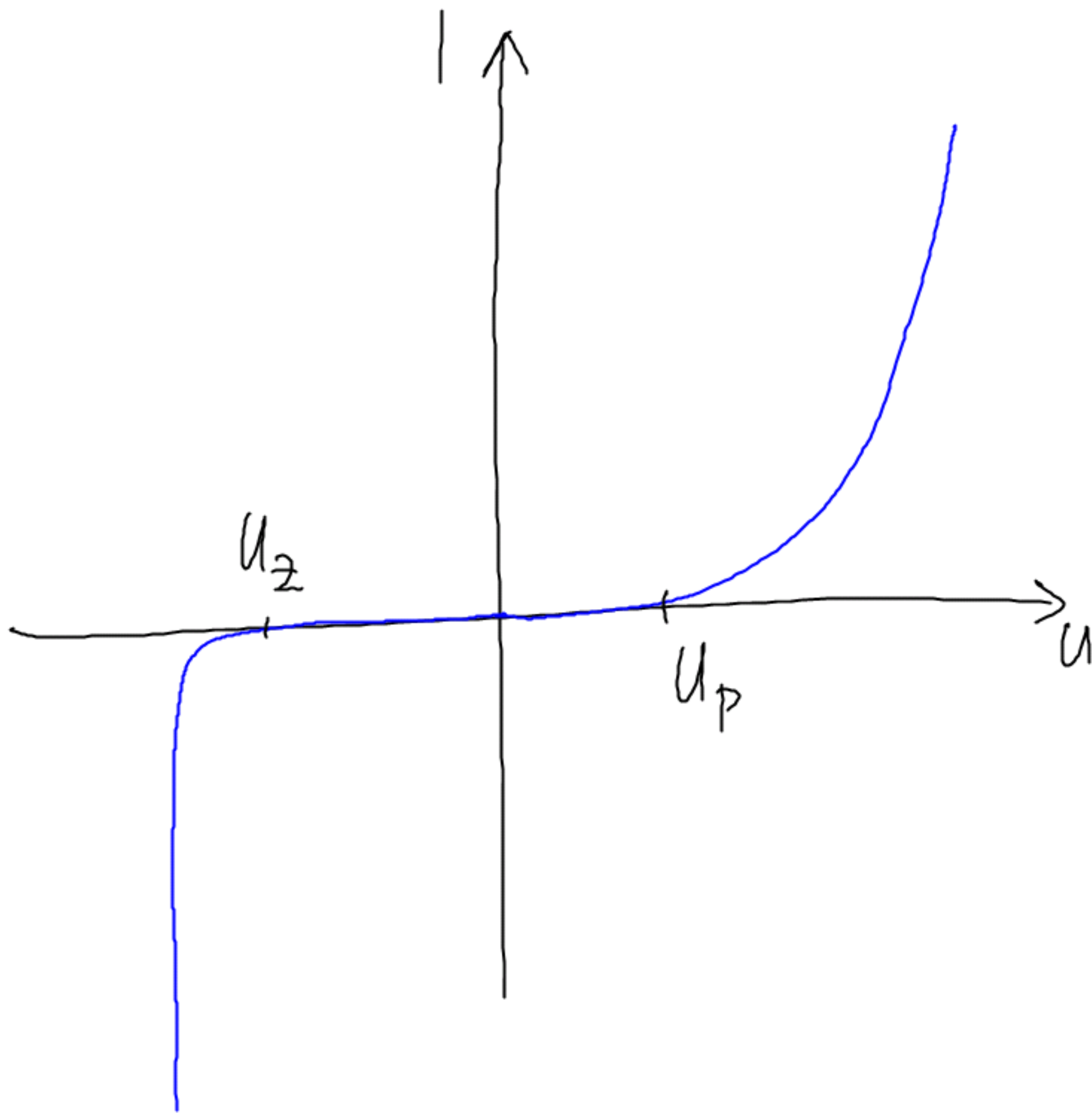
2, Zenerova (stabilizační) dioda

přechod PN je vyroben tak, že el. proud může
procházet i v závěrném směru

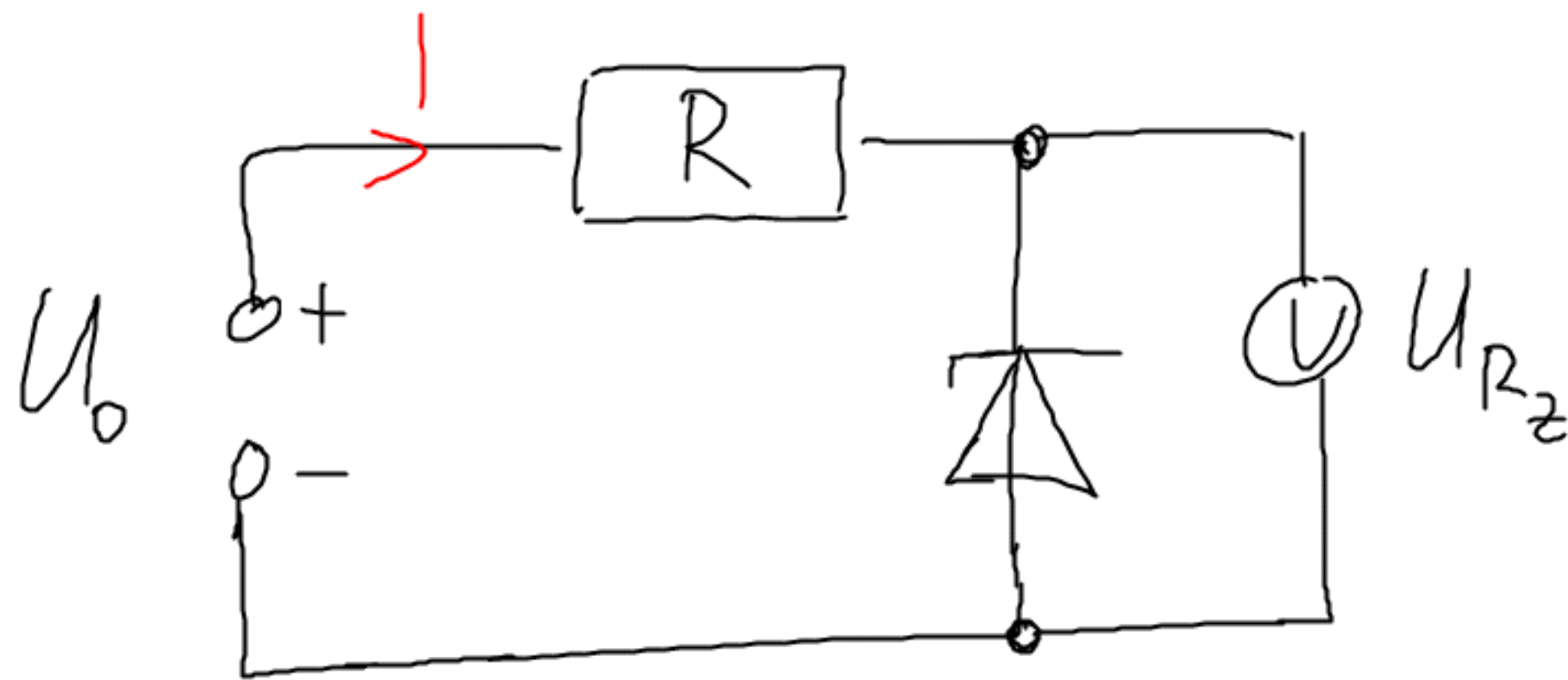
$$E = \frac{U}{d} \Rightarrow d \downarrow \Rightarrow E \uparrow \Rightarrow F = EQ \uparrow \Rightarrow$$

vytvoření e^- a jejich přenos přechodem
v závěrném směru ... PRŮRAZ V ZÁVĚRNÉM
SMĚRU; NEDESTRUKTIVNÍ

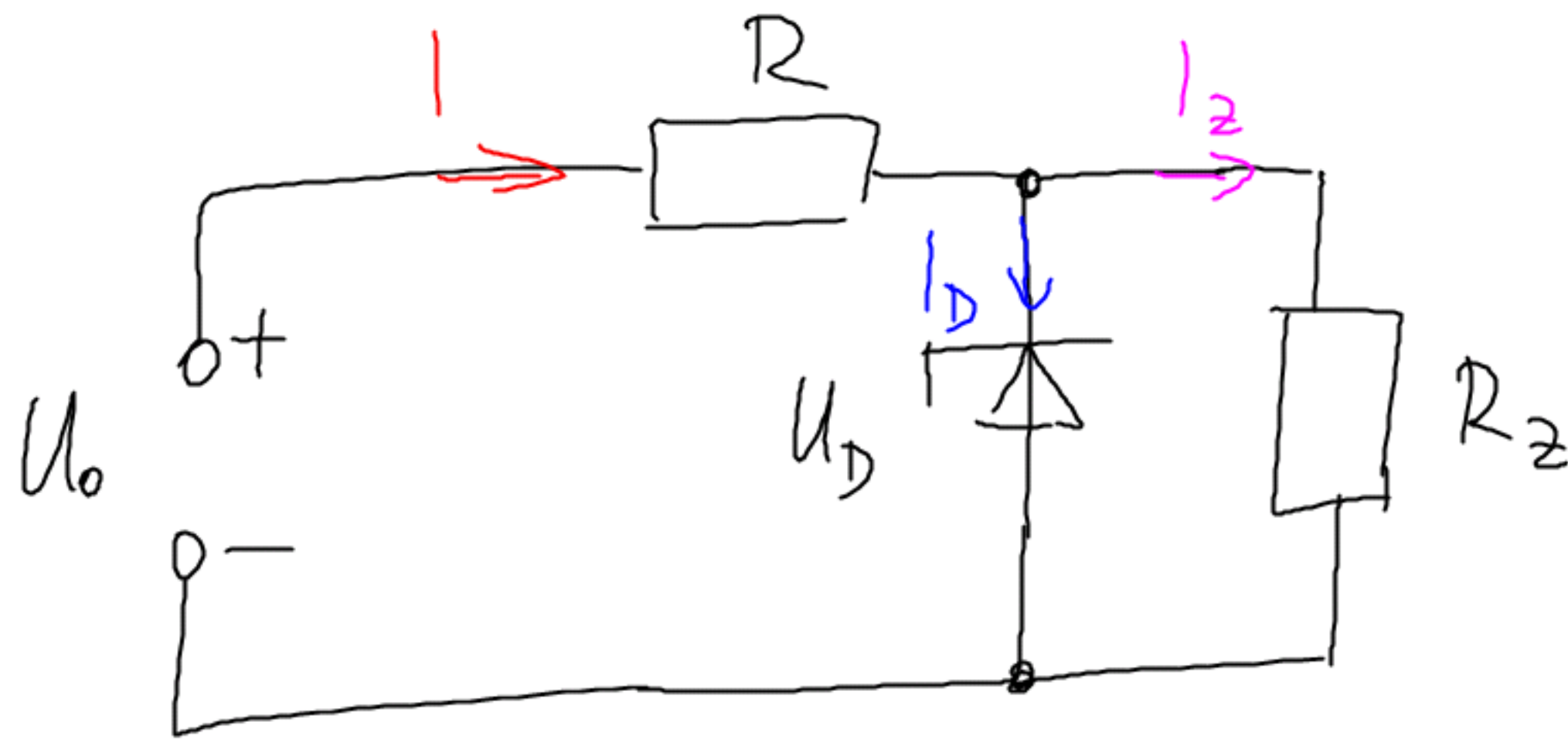
U_Z - Zenerovo napetie; $T \uparrow \Rightarrow U_Z \downarrow$
 $\sim 6V \dots U_Z = \text{const (nezavisi na } T)$

dioda nāvršnje $U_{R2} = \text{konst}$ pro relativnē
 velly interval mondu' 1 pri' zapoju' 1
 r ZĀVERNĒN SĒERU

v praxi: Spotřebič o odporu R_z (a ten se mění) a na něm chceme udržovat stálé napětí

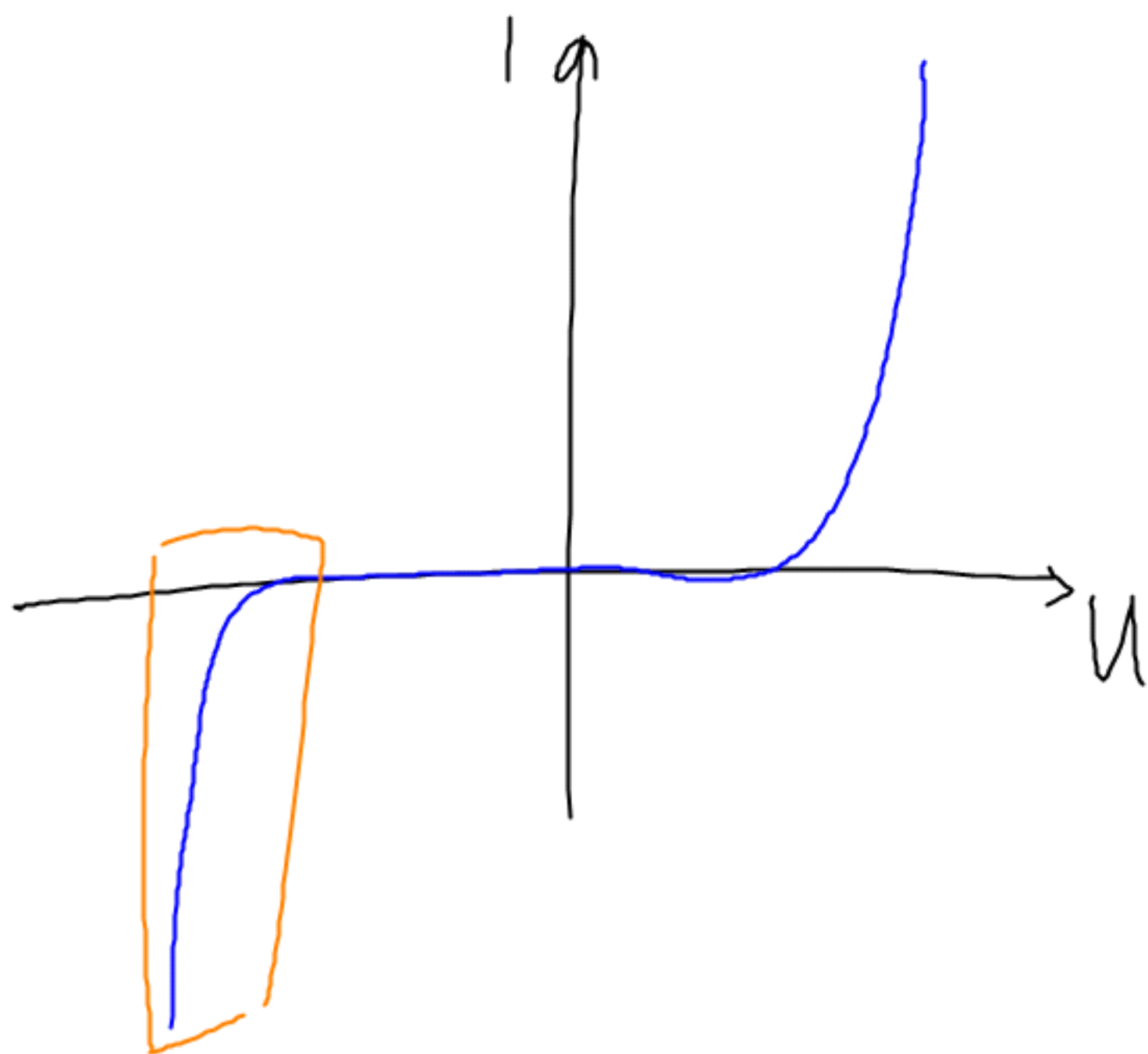

1. KZ: $I = I_D + I_z$

$U_0 \doteq \text{konst} \Rightarrow I \doteq \text{konst} \Rightarrow$ při změně R_z (tedy změně I_z)
 se mění I_D

podm možovane! apněny I_D η_{son} n
dane! čas h' VA diody, je $U_D = konst \Rightarrow$

$$\Rightarrow U_{R_2} = konst$$

LED

světlo emitující dioda

činnost: energie vlnění při REKOMBINACI
při e^- díra se mění na SVĚTLO

A horizontal line with an arrow pointing to the right, labeled with the Greek letter lambda (λ) at the end. Two points are marked on this line: a blue vertical tick mark labeled 'B' below it, and a red vertical tick mark labeled 'R' below it. Below the horizontal line is another horizontal line with an arrow pointing to the left, labeled with the letter 'f' at its tip.

$$E = h \cdot f$$

Termistory

• NTC - $T \uparrow \Rightarrow R \downarrow$

- měření $T \rightarrow$ napětí (el. proud)
- měření $\underline{v}$ teploty
- ...

• PTC - $T \uparrow \Rightarrow R \uparrow$ (pozistor)

- stabilizace napětí (např. trondy)

Fotosoučastky

fotorizistor

fotodioda

fototranzistor

místní světlost

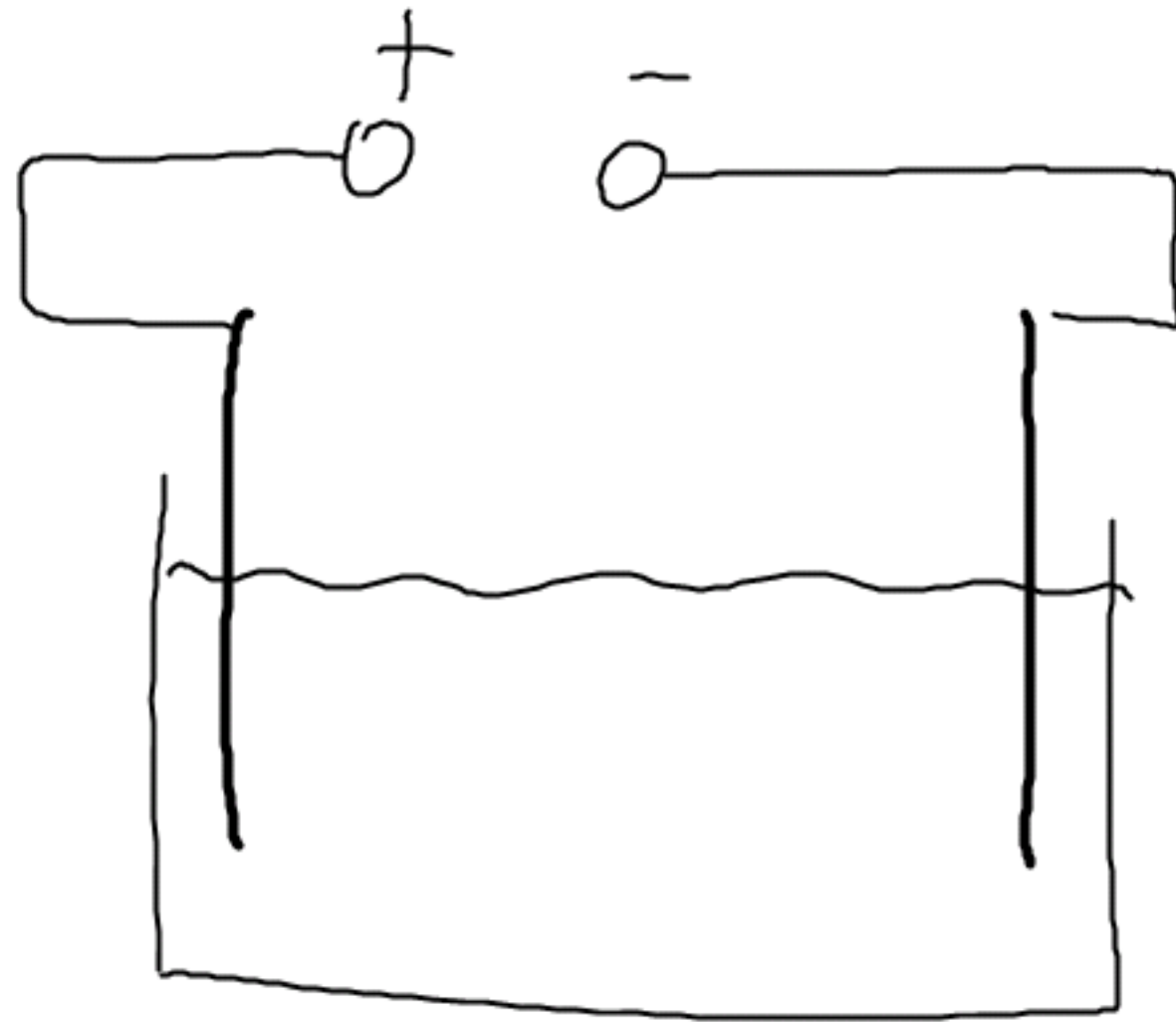
poznámka: „fotobuňka“

EL. PROUD V TEKUTINÁCH

Obecné podmínky

kapalina a plyn musí obsahovat VOLNÉ
NABITÉ ČÁSTICE

Kapali'ma

- voda - el. proud je malý
- voda + sol - el. proud velký $\Leftarrow$ velký rozklad
- voda + sol - el. proud velký $\Leftarrow$ velký rozklad

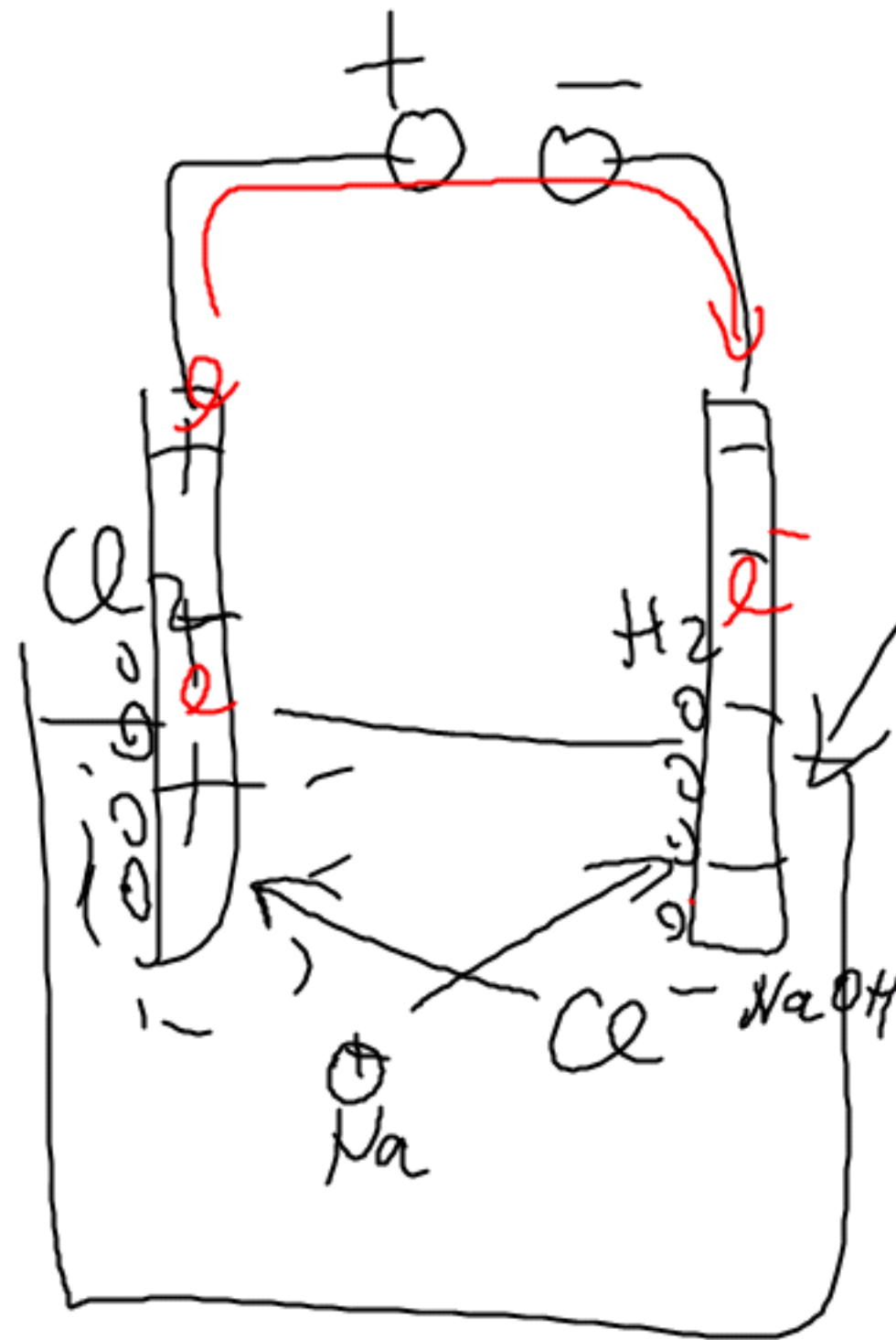
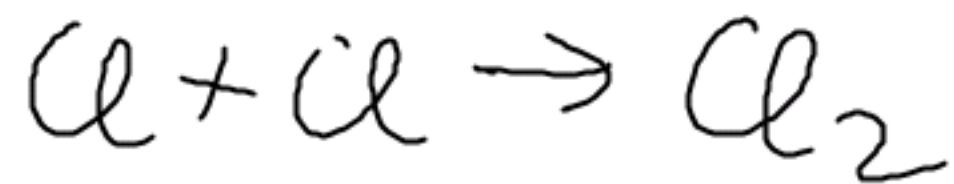
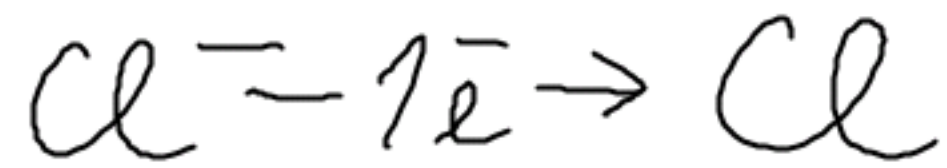
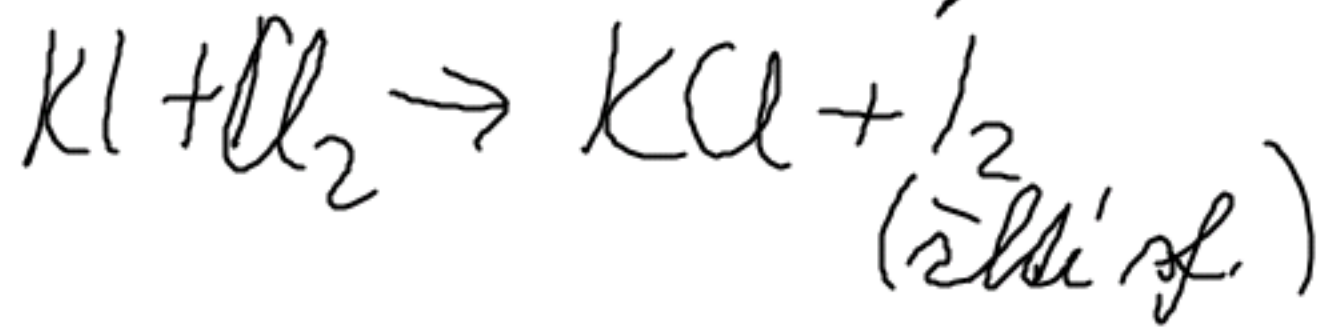

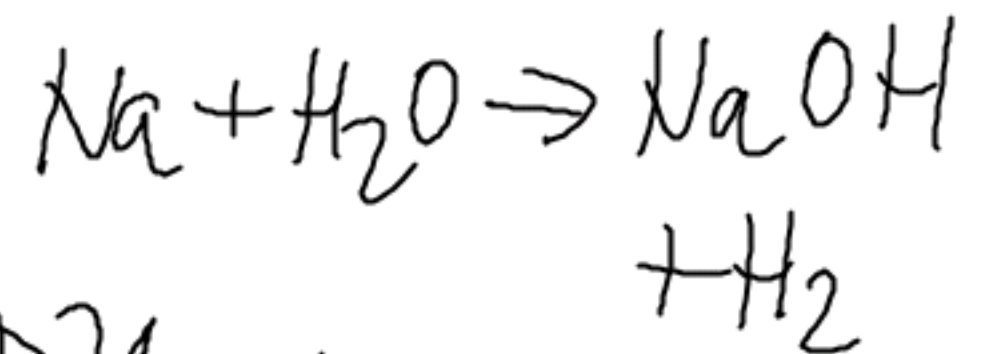
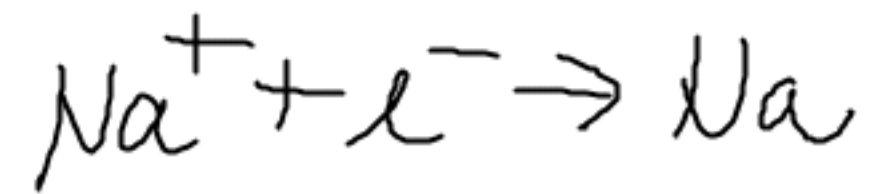
n kladné elektrody (= ANODA) se
vylučuje Cl_2 ("bublinky")

n záporné elektrody (= KATODA) se vylučuje
sodík: $2\text{Na} + 2\text{H}_2\text{O} \rightarrow 2\text{NaOH} + \text{H}_2$ ("bublinky")
vzniká H_2 vzhledem
stoupá nahoru)

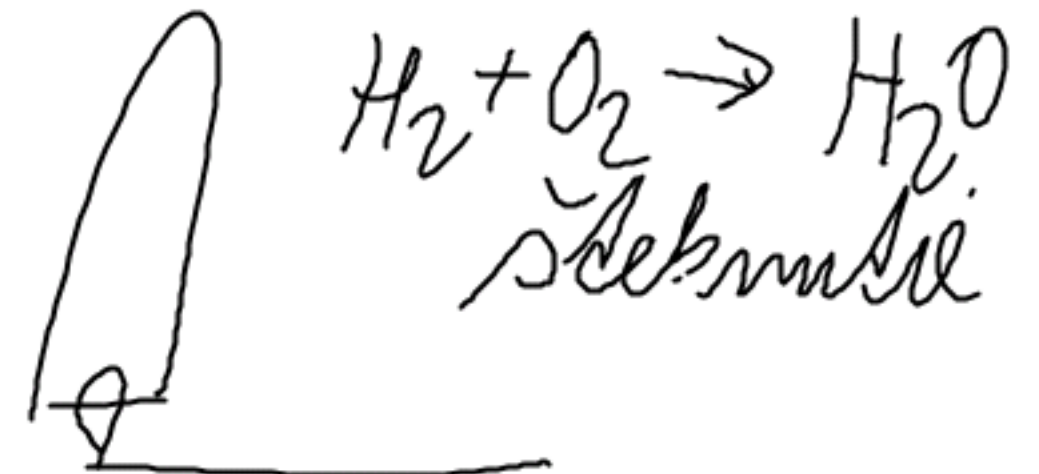
+ pridat KI

+ fenzelfarben (phosphor)

Dobry:

Faradayovy zákony elektrolýzy

M. Faraday

$$m = f(Q, \dots) = ?$$

m - hmotnost látky uvolněné na elektrodě

Q - celkový náboj, který projde obvodem

γ - počet elektronů, které musí přijmout (odevzdat) iont, aby se stal el. neutrálním atomem

$$N = \frac{Q}{ye}$$

$$m_o = \frac{m}{N} = \frac{m \cdot M_m}{m \cdot N_A} = \frac{M_m}{N_A}$$

$$m = N \cdot m_o$$

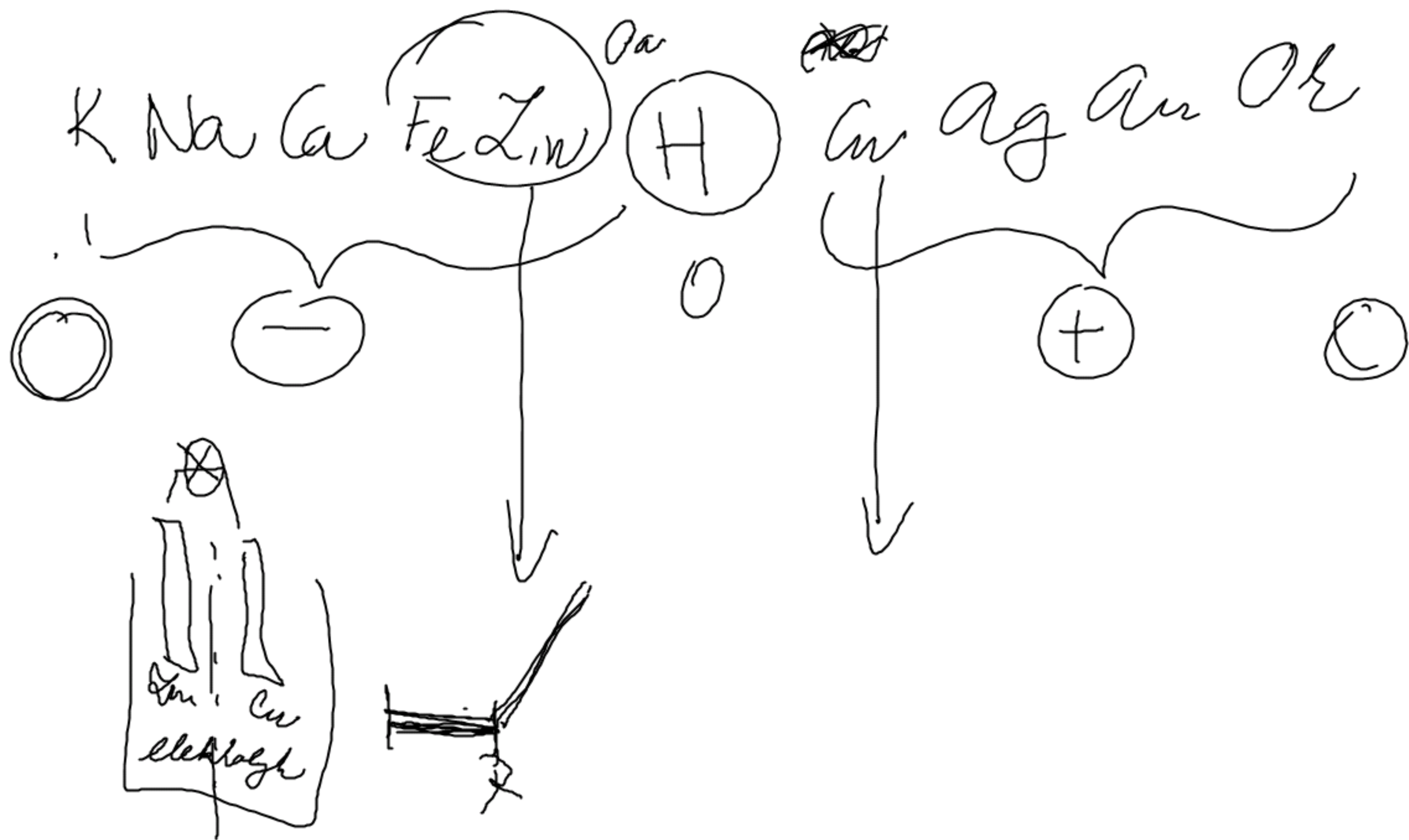
$$m = \frac{Q}{ye} \cdot \frac{M_m}{N_A}$$

$$\rightarrow F = N_A \cdot e = 6 \cdot 10^{23} \cdot 1,6 \cdot 10^{-19} \text{ C} \cdot \text{mol}^{-1} = 9,6 \cdot 10^4 \text{ C} \cdot \text{mol}^{-1}$$

$$m = \frac{M_m}{y \cdot F} \cdot Q = \frac{M_m}{y \cdot F} \cdot I \cdot t$$

VA elektrolýza

LINEÁRNÍ

Pomůcky

- výroba Al , $NaOH$, Na , ...
- pokusová m' předmětů
  - roztok' předmět
  - připravit jako KATODU ($\Leftarrow$ když vytráňejí' KATIONY)

Plýny

vedení el. proudu v plynech = $U \cdot B \cdot A$

aby nastal výboj, je nutné plyn IONIZOVAT

- ohřev
- velký rozdíl potenciálů 2 elektrod

~~typy vybojů~~

• JISKROVÝ – kvařovací, (blesk)
– mnohá místa s otevřenými
potenciály

• OBLOUKOVÝ – kvařovací
– ke relativně velké el. proud $\Rightarrow$
 $\Rightarrow$ ohřev $\Rightarrow$ opožehnutí elektrod

- KORÓMA - sršem' el. ma'boje
- na kramach, krotech, ...

za sm'ženeho kalam:

- DOUINAU' - analogie oblonheného
- miž' kalam ⇒ me'ne ča'zh'e ⇒
⇒ me'ne malhody'ch sčat'ch ⇒ men' U
- za'v'ry, reklamni' knižice

STACIONARNI' MG. POLE

Stacionarni' - v case nepromenne'
- $\vec{B} = \text{konst}$

nestacionarni' - v case promenne'
- velicity, ktere' ho popisuji' j'son
v case promenne'

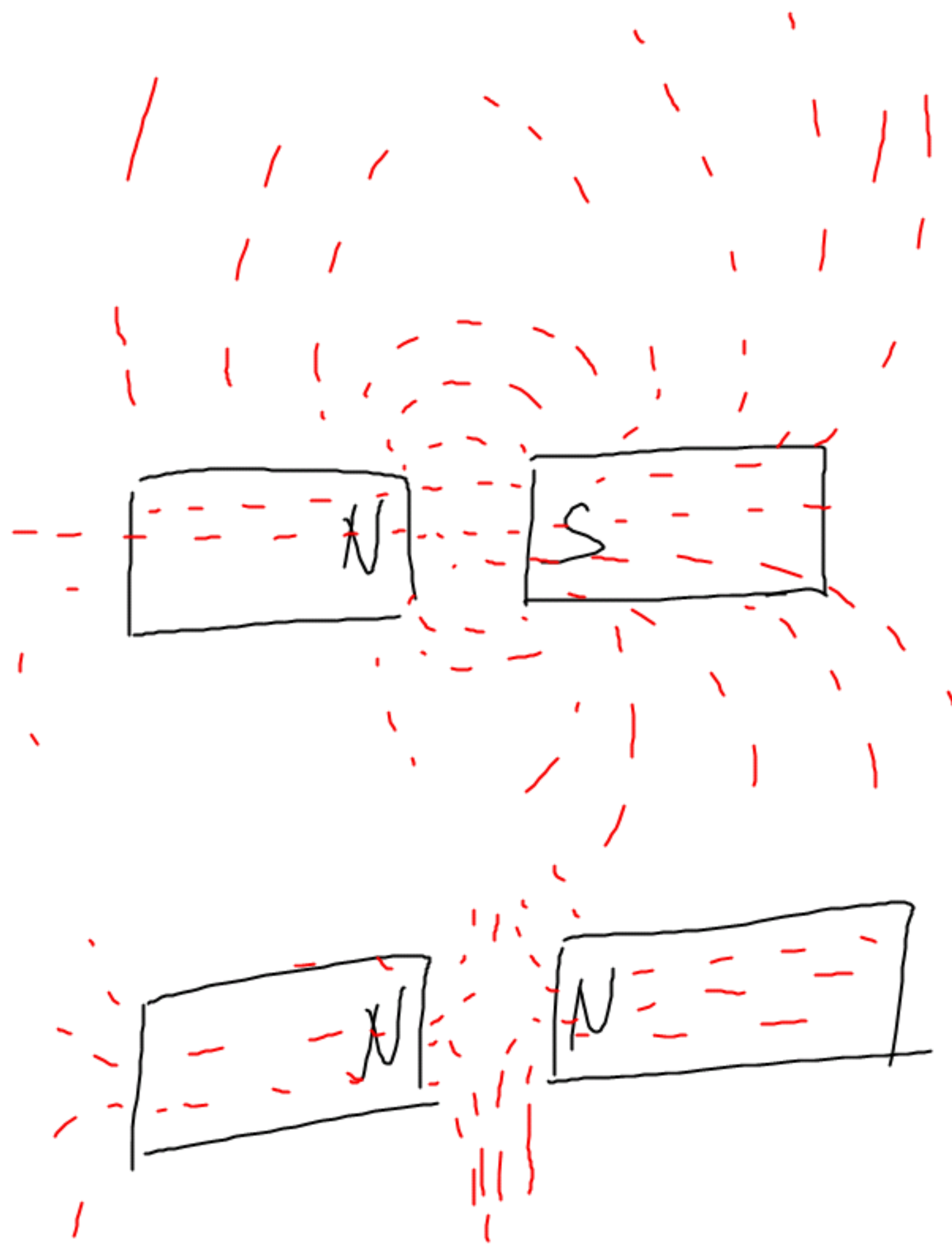
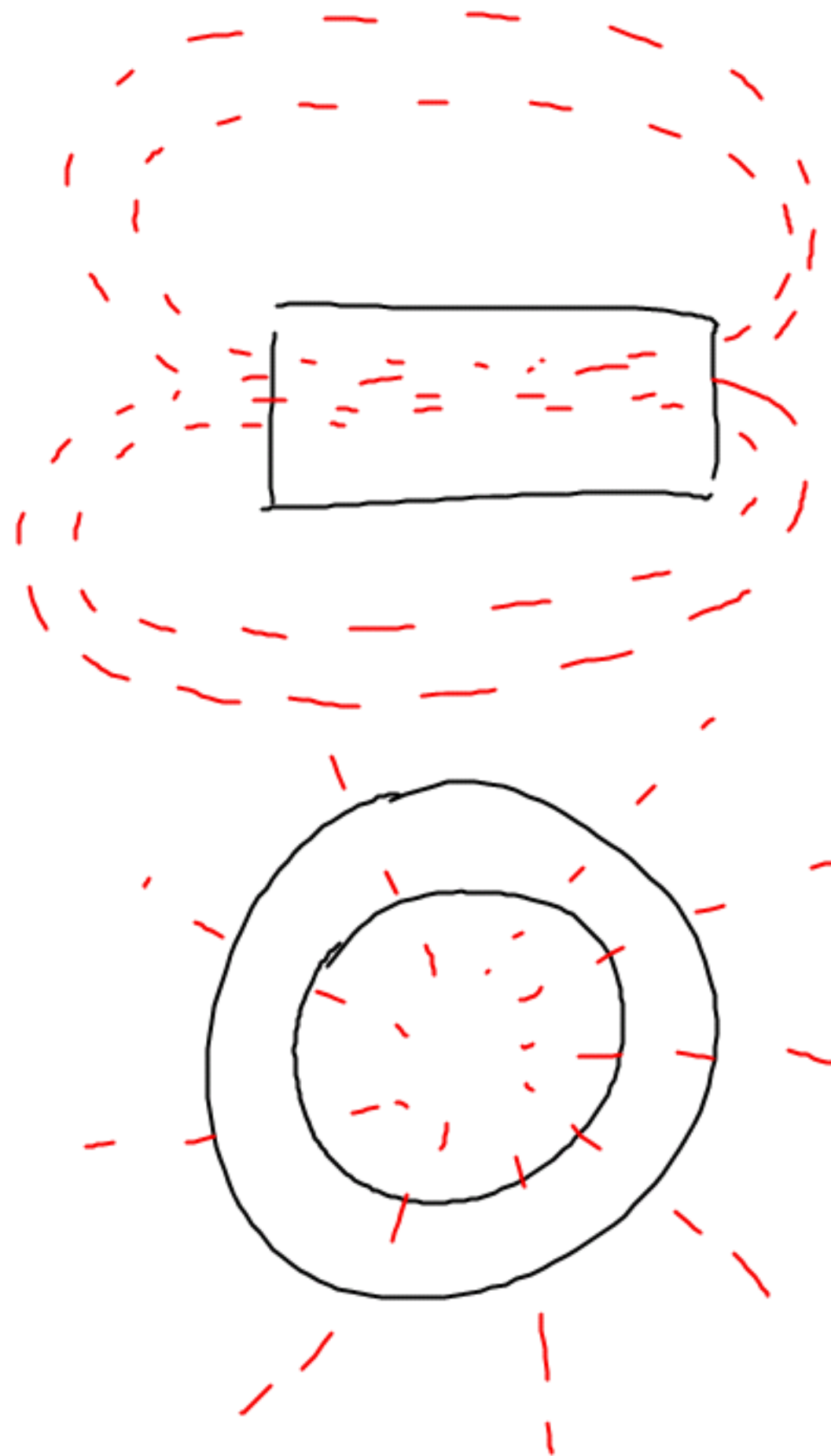
Zdroje stacionárního mag. pole

- permanentní magnet, který je v klidu vůči cídlu, kterým mag. pole měříme
- vodič, který je vůči cídlu v klidu a kterým proudí stálý el. proud
- Země

Popis mag. pole

a) pomocí obrázků

f) fyzikální popis
řádek vektoru $\vec{B}$

- analogie s $\vec{E}$ a elst. pole

- ve směru TEČNY k „čáře namíhle“

a našupavých pířím

--- magnetická
indukční čára (MČ)
UZÁVŘENÉ

$\vec{B}$ - fyz. veličina MG. INDUKCE

$$[B] = T \quad (\text{tesla})$$

např. $B_{\text{země}} \sim 20 \mu T$

$$B_{\text{NEODYM}} \sim T$$

Mg. pole vodiče s proudem

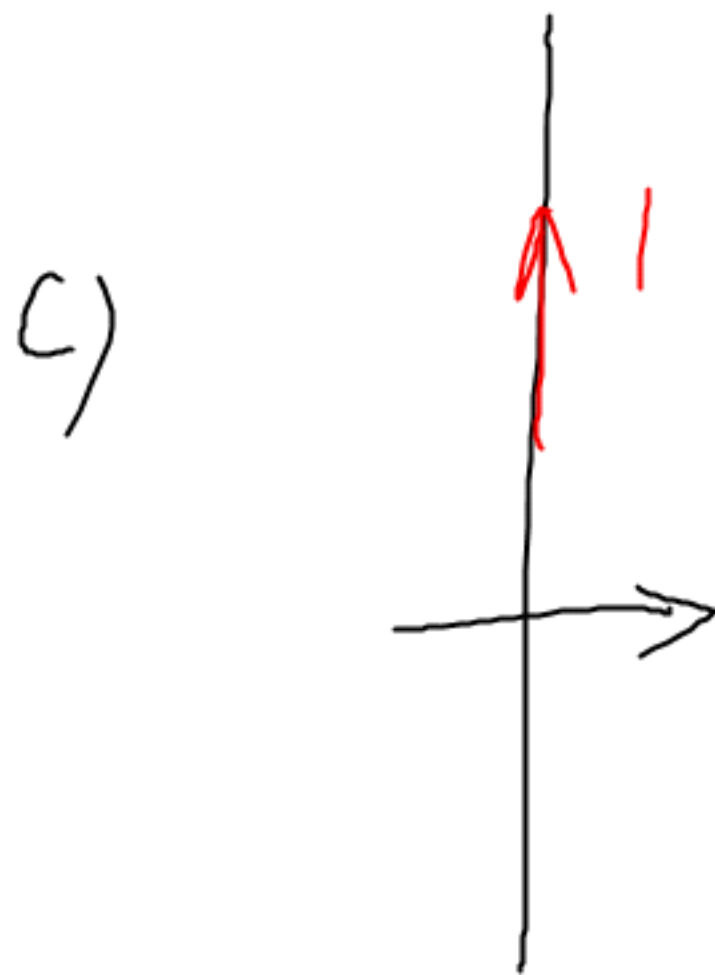
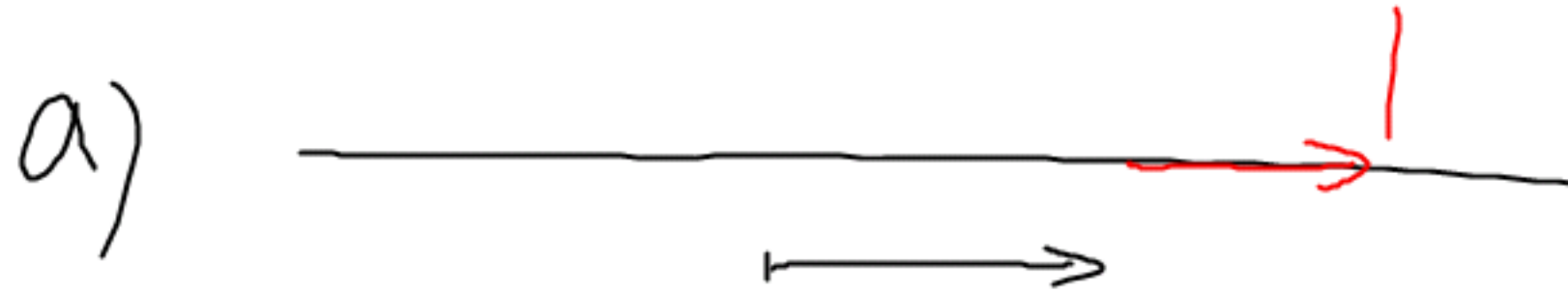
- vodič, kterým prochází el. proud, interaguje s magnetem

spojen! obvodu $\Rightarrow$
 $\Rightarrow$ vodič se přitažne
(odpudí)

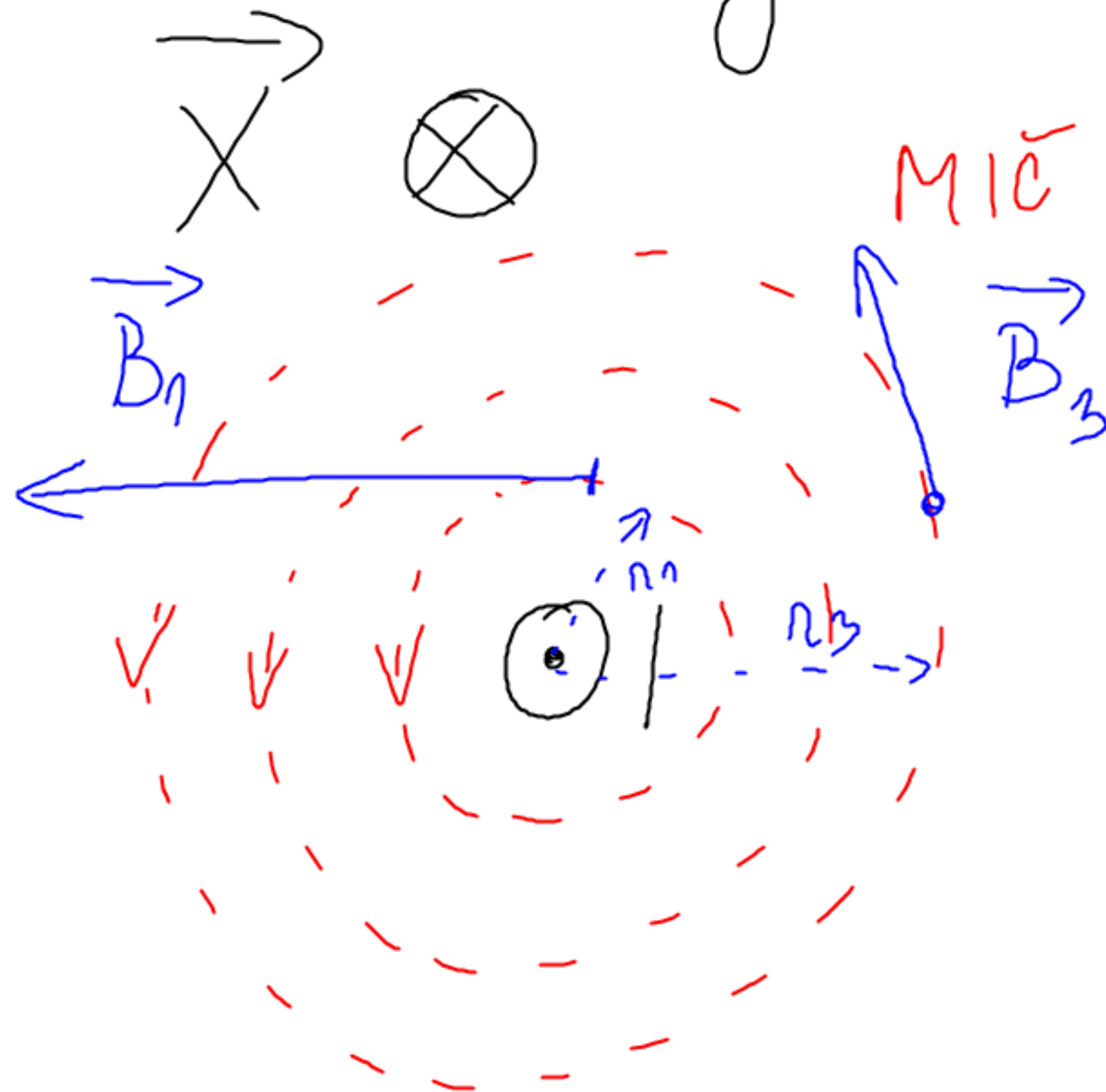

• har MIC

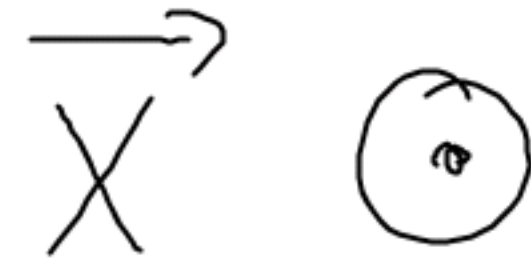

Symbolické znázornění vektorů mříž

• do náhledu

• 2 náhledy

orientace MIC –
– pravidlo prave'
ruky (Ampère)

$\vec{B}$ – směr kory

$n \uparrow \Rightarrow B \downarrow$

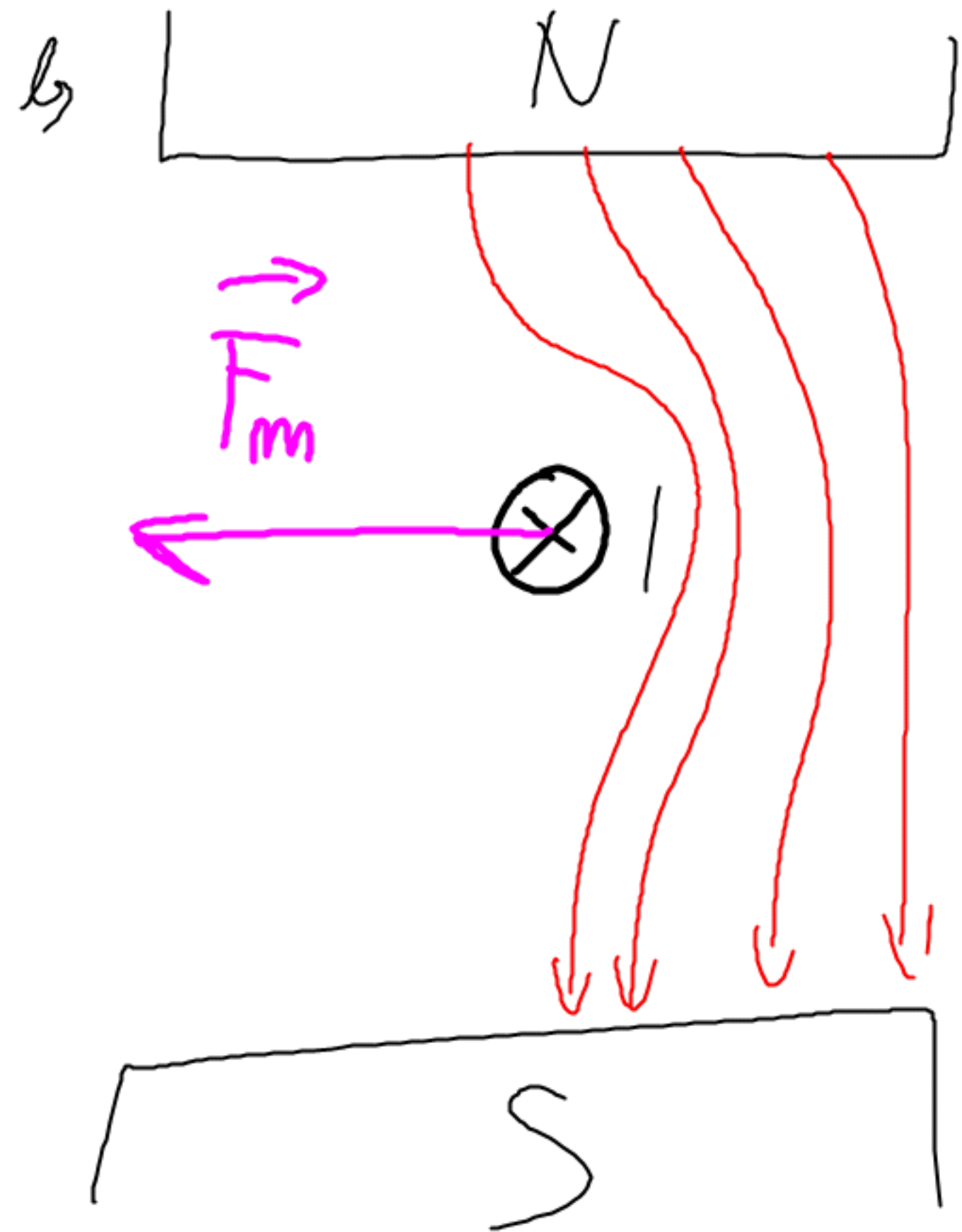
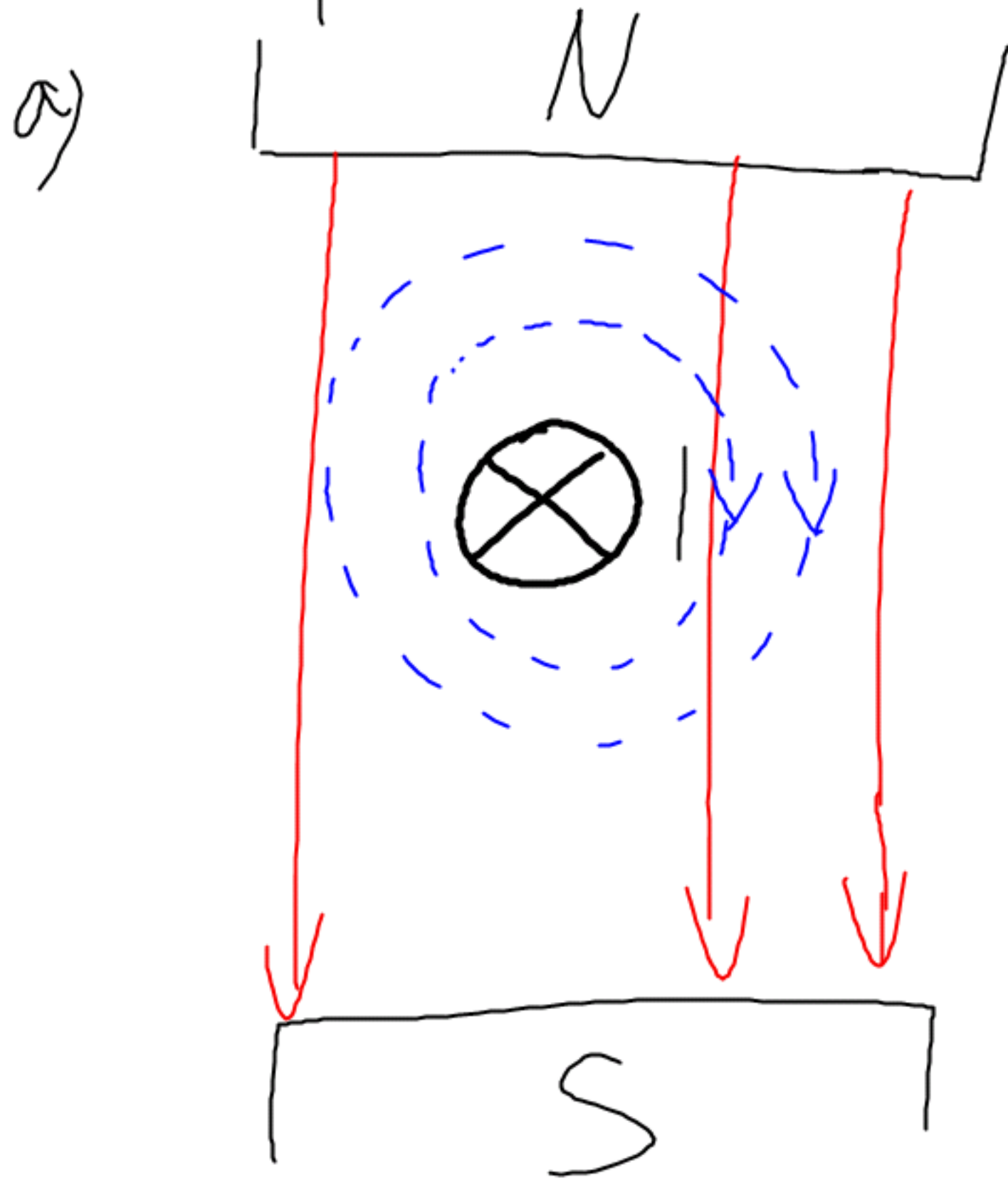
$$B \sim \frac{1}{r}, \quad |, \text{ prostredí}$$

$$B = \mu_0 \mu_r \frac{1}{2\pi r}$$

μ_0 ... PERMEABILITA VAKUA ; $\mu_0 = 4\pi \cdot 10^{-7} \text{ N} \cdot \text{A}^{-2}$
 μ_r ... RELATIVNÍ PERMEABILITA PROSTŘEDÍ

Vodič s proučkom ve vnejším mag. poli

2 experimentu $\Rightarrow$ na vodič působí síla

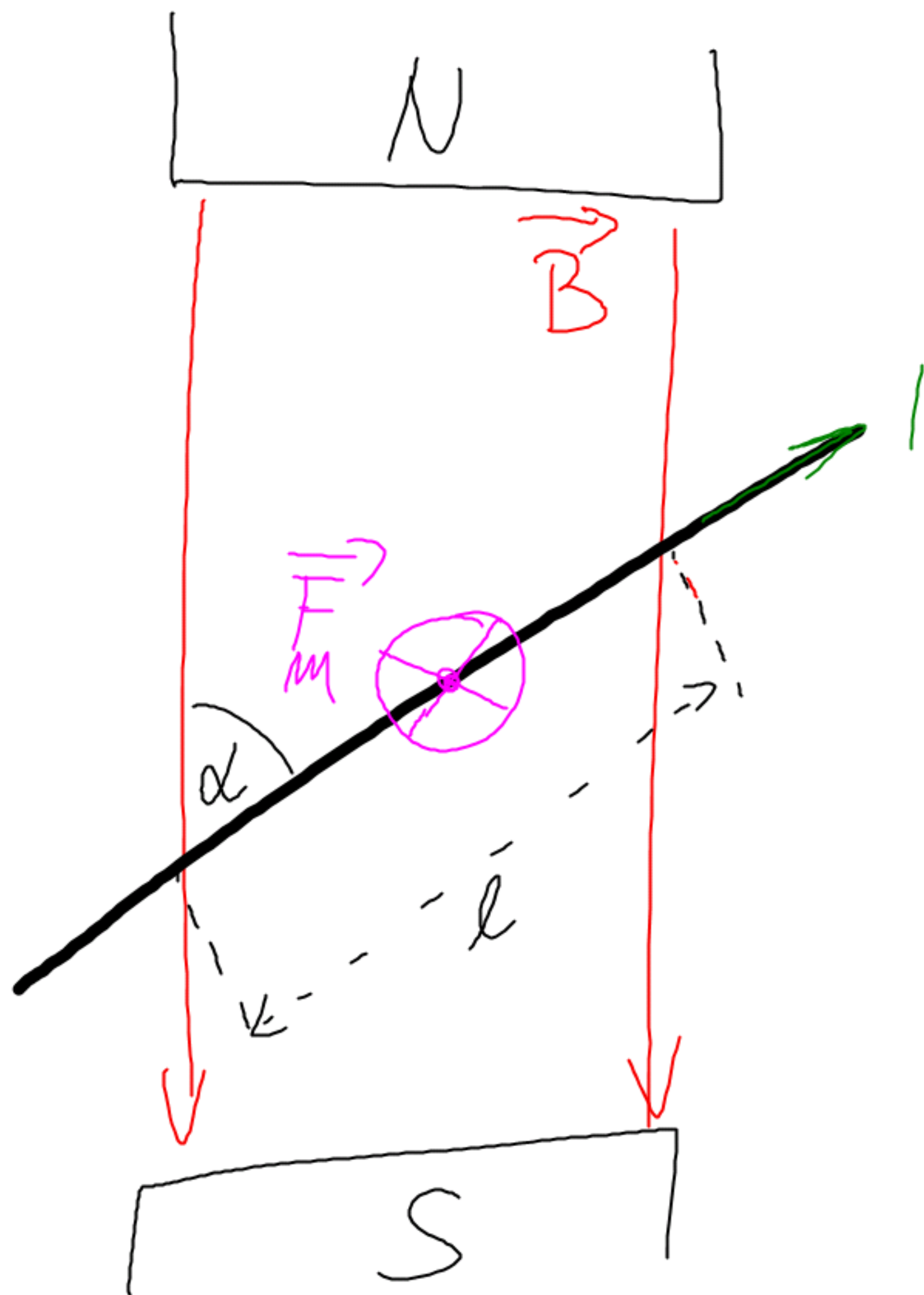
směr $\vec{F}_m$ dle FLEMINGOVY PRAVIDLA
LEVÉ RUKY

MIC magnetického pole --- do dlaně

$\perp$ ve směru prstu

$\vec{F}_m$ odtažený palec

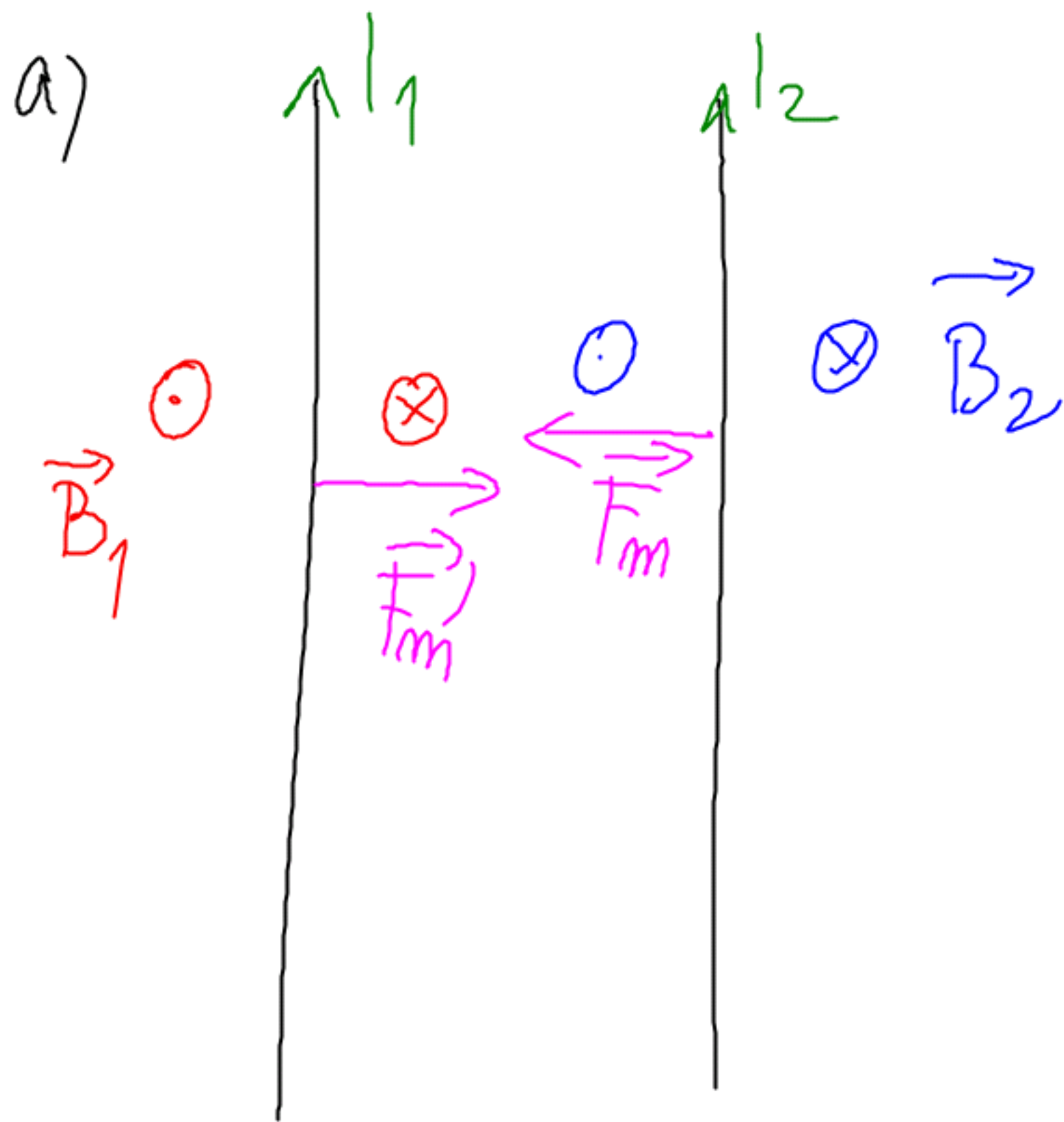
přítom: $\vec{F}_m \perp \vec{B} \wedge \vec{F}_m \perp$ vodič (vždy kolmo k $\perp$)

$$F_m = B l \sin \alpha$$

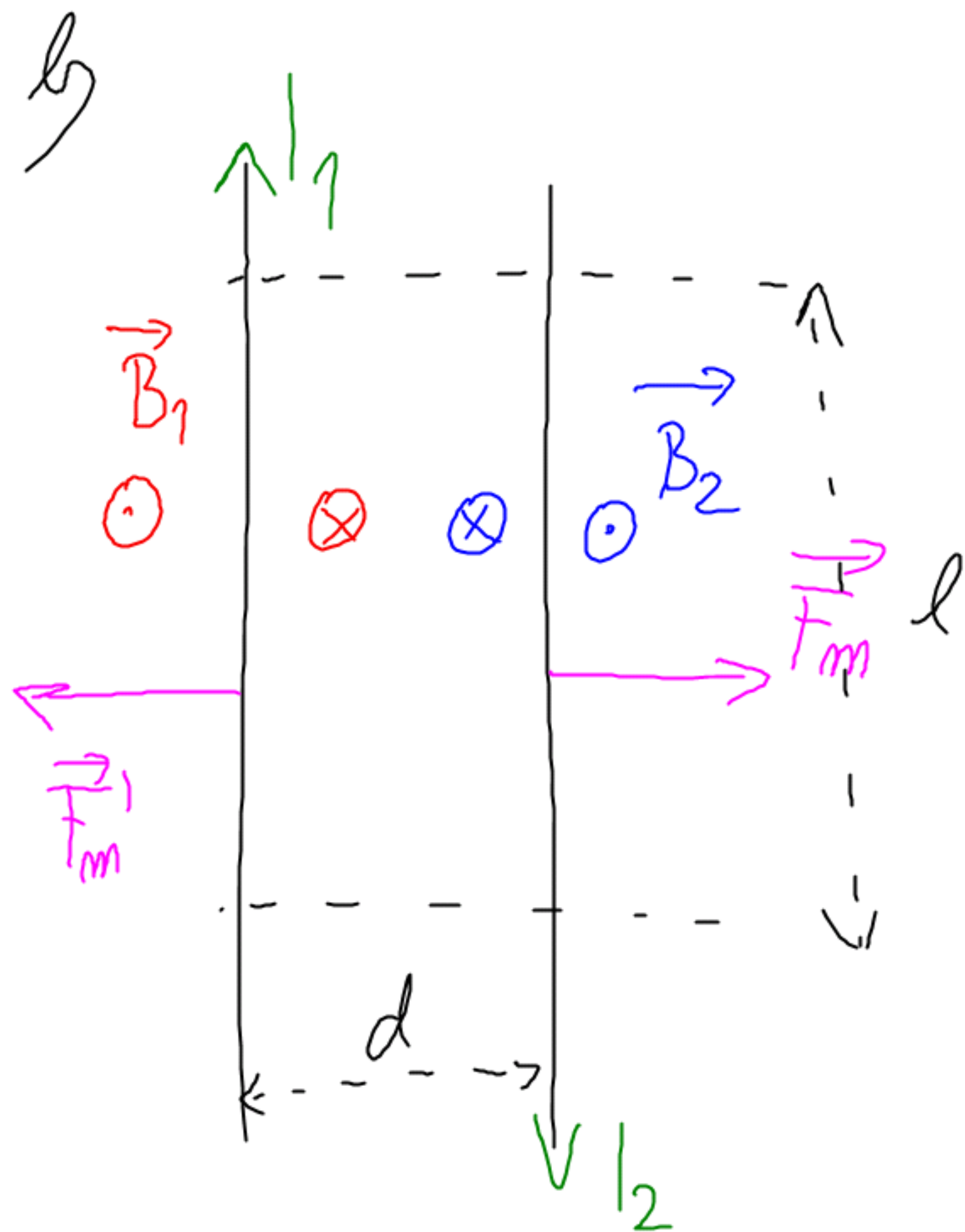
α – uhol, ktorý zhrňa
 MŤ s vodičom

Mg. pole 2 navzájem rovnoběžných (nekonečně dlouhých) vodičů s proudem

① ~ zdroj mg. pole

$\vec{F}_m$ působí na vodič ①
ma' opačný směr než
 $\vec{F}_m$ (dle 3. NZ)

① ~ zdroj mag. pole

$$F_m = B_1 \cdot I_2 \cdot l \cdot \sin 90^\circ =$$

$$= \mu_0 \mu_r \frac{I_1 I_2}{2\pi d} \cdot l \cdot 1$$

$$F_m = \mu_0 \mu_r \frac{I_1 I_2}{2\pi d} l$$

Mg. pole c'vly

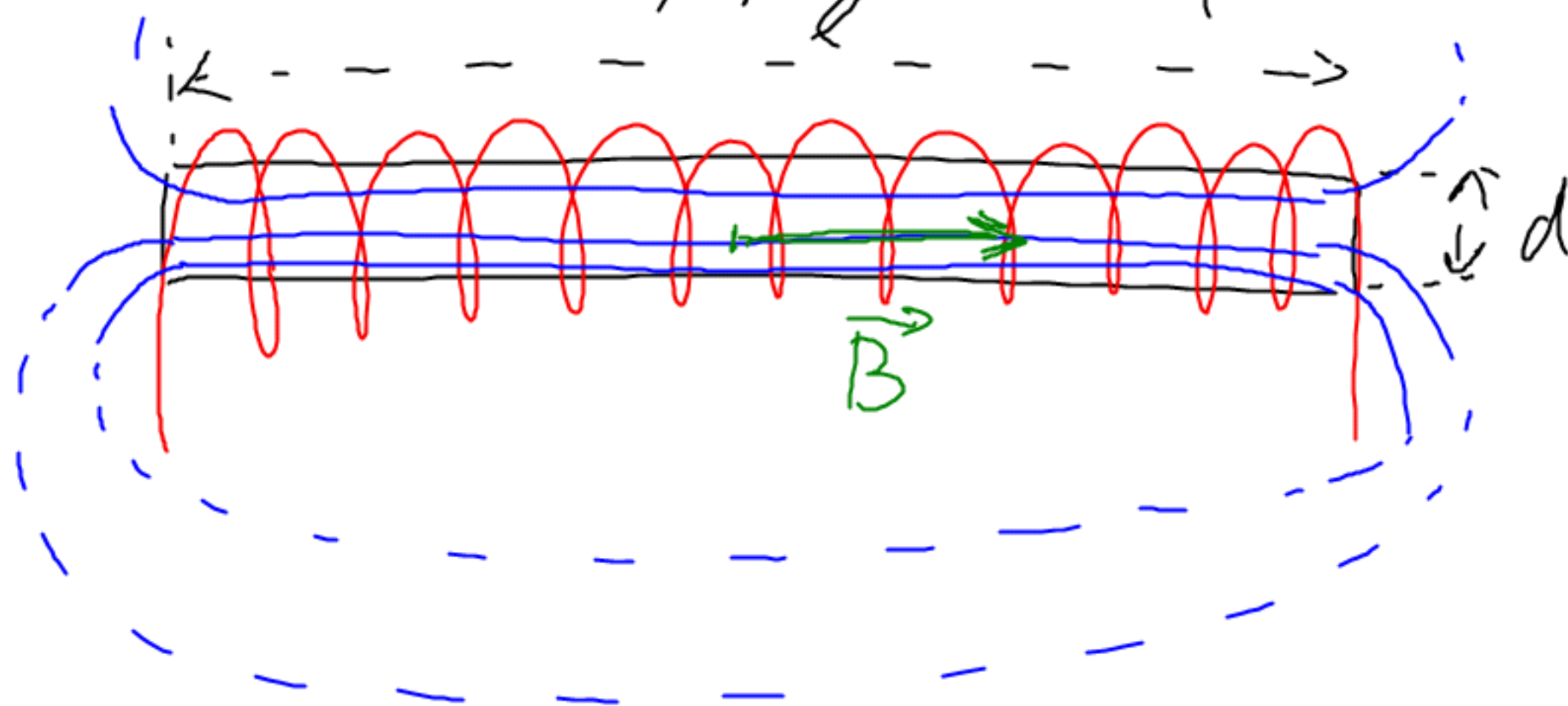
c'vha - „kys dra'ha namotany' na ma'sadu
od hostete“

divod: as'lem' mg. pole ve svorniku' s vodi'cem,
který je prázdný,

nejjednodušší model: M1C s dist'ivní c'vly jsou
vzá'jemně rovnoběžné $\Rightarrow$ mg. pole c'vly je
HOMOGENNÍ

pro splnění: musíme předpokládat DLOUHOU
cívku

SOLENOID - cívka, pro níž platí: $l \gg d$

$$B \sim \mu_0 N I \frac{1}{l}, \text{ materiál jádra}$$

$$B = \mu_0 \mu_r \frac{NI}{l}$$

Experiment: $\frac{B}{l} = 10^{-4} \text{ T} \cdot \text{A}^{-1}$

$$\frac{B}{l} = \mu_0 \mu_r \frac{N}{l}$$

$$\mu_0 = \frac{B}{l} \cdot \frac{l}{N \mu_r}$$

$$\mu_r = 1$$

$$N = 15$$

$$\mu_0 = 10^{-4} \cdot \frac{0,14}{15 \cdot 1} \text{ N} \cdot \text{A}^{-2} \cdot l = 0,14 \text{ m}$$

$$\mu_0 \doteq 10^{-6} \text{ N} \cdot \text{A}^2$$

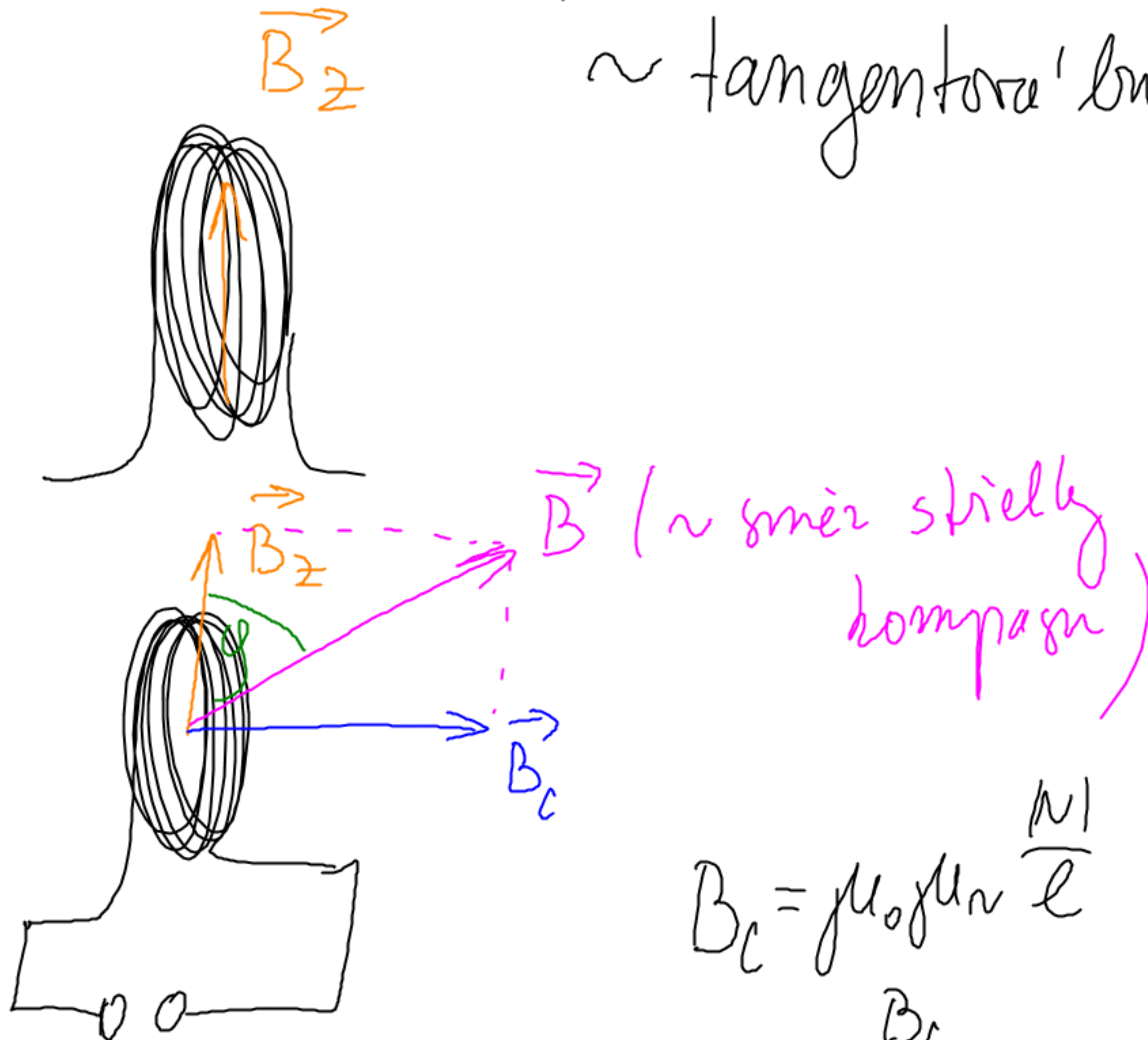
$$\mu_{0 \text{ THEOR}} = 4\pi 10^{-7} \text{ N} \cdot \text{A}^{-2}$$

jednoduchý detektor el. proudu

SHORA

$\sim$ tangenta' bráda

$$B_c = \mu_0 \mu_n \frac{NI}{l}$$

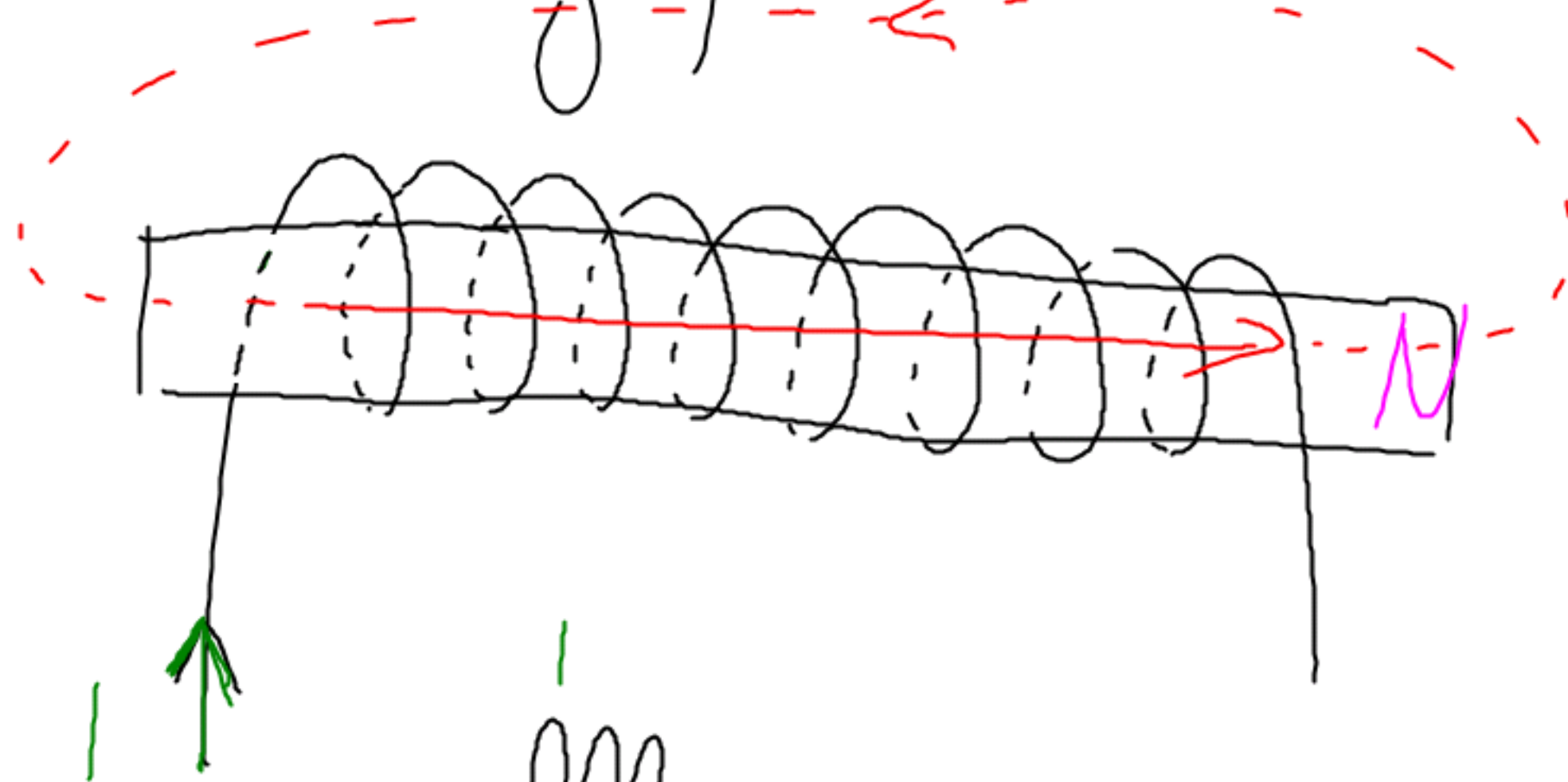
$$\tan \varphi = \frac{B_c}{B_z}$$

$$\Rightarrow B_z = \frac{\mu_0 \mu_r N I}{l \tan \varphi}$$

velikost horizontální
složky mag. indukce
mag. pole Země

Orientace mag. pole solenoidu:

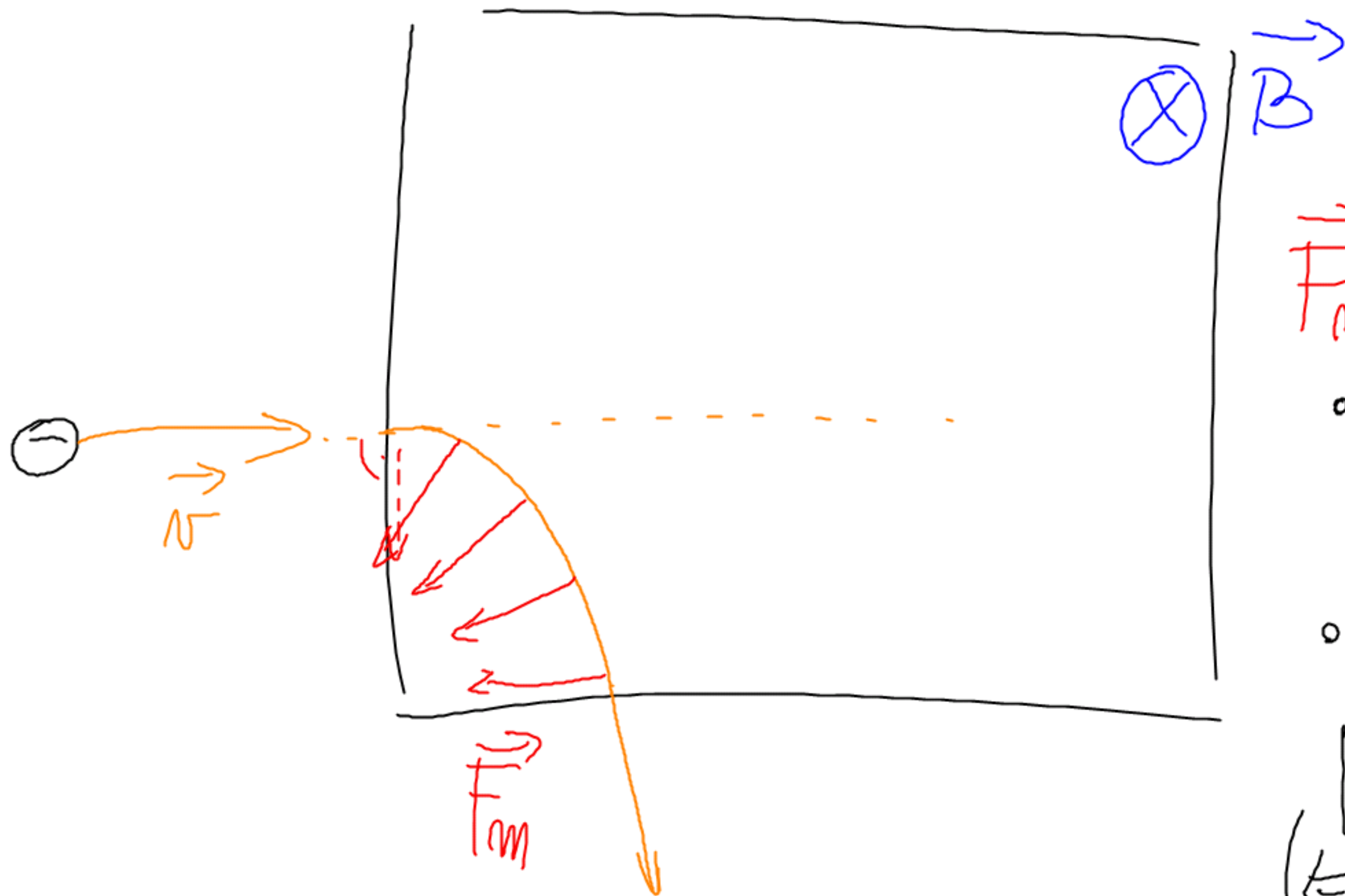

pravá ruka

Nabitá čára v mg. poli

omezení (rychlostem): $\vec{v} \perp \vec{B}$

- dráha
- způsobuje
přiblížení
($\vec{F}_m \perp \vec{v}$)

pro veličnost $\vec{F}_m$ lze využít ze vztahu

$$F_m = B l \sin \alpha$$

$$F_m = B \frac{Q}{L} l \sin 90^\circ, \text{ kde } Q \text{ je náboj}$$

částice

$$F_m = B Q v$$

tato síla valí díky dostředivou sílu působící na

$$\text{částici} \Rightarrow F_d = F_m$$
$$m \frac{v^2}{r} = B Q v$$

aplikace

- CRT monitor (historie 😞)
- měření parametrů kabelů
- CERN
- osciloskop
-

bude-li celá aparatura vložena do
elst. pole, bude na částici působit
i síla $\vec{F}_e$

- $\vec{F}_e$ působí VE SMĚRU POHYBU ČÁSTICE ($\sim \vec{a}_t$)
- $\vec{F}_m$ působí KOLMO na směr pohybu částice ($\sim \vec{a}_m$)

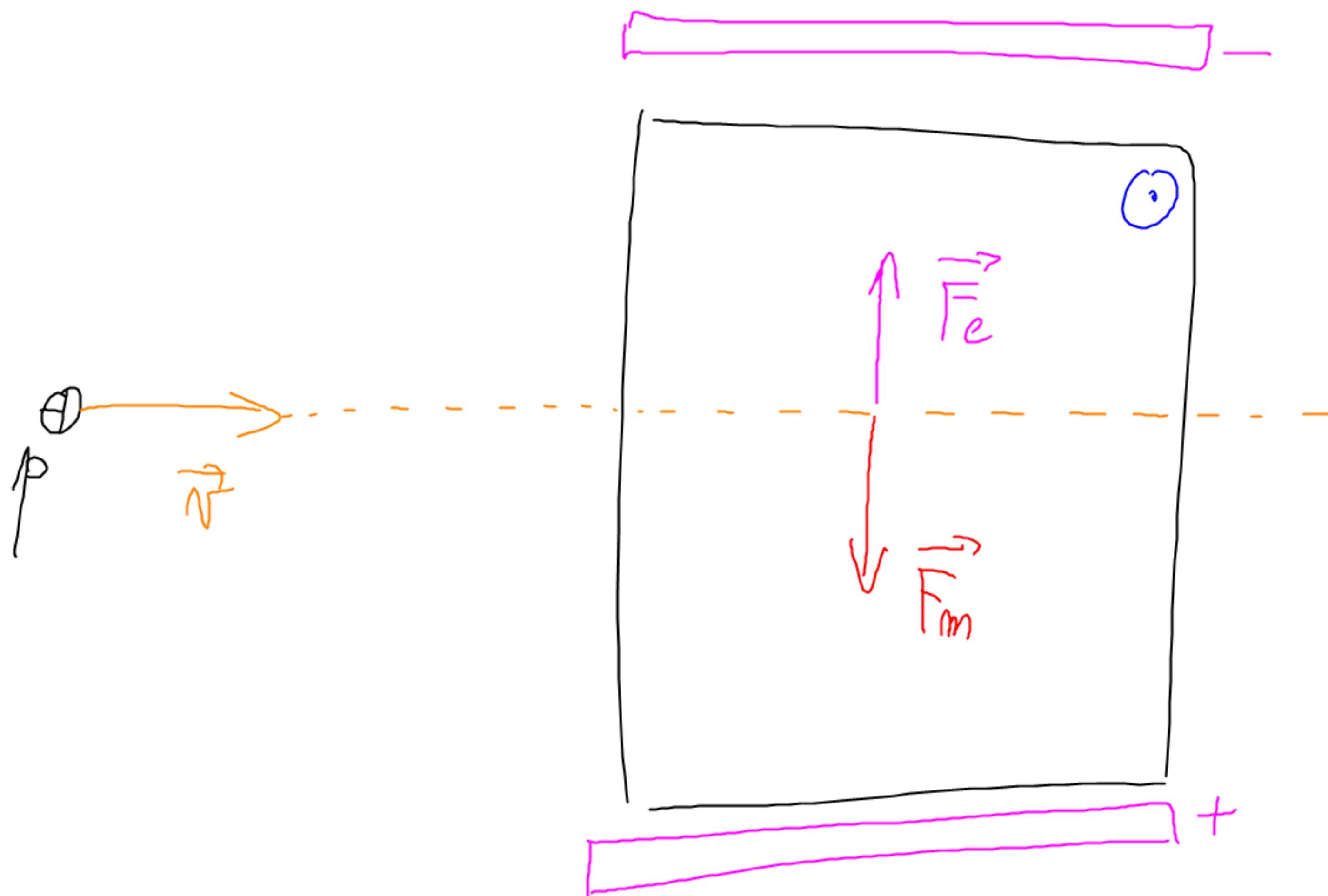
$\Rightarrow$ expe výsledná síla: LORENTZOVA SÍLA $\vec{F}_L$

$$\vec{F}_L = \vec{F}_e + \vec{F}_m$$

$$\vec{F}_L = q\vec{E} + q\vec{v} \times \vec{B}$$

..... relativný' soncl'm
 $\Downarrow$

afekčný' předpoklad
 $\vec{v} \perp \vec{B}$

Усл: p & v $\perp$ поверхности и v $\perp$ маг. пол. PR ! МОЦАРЕ

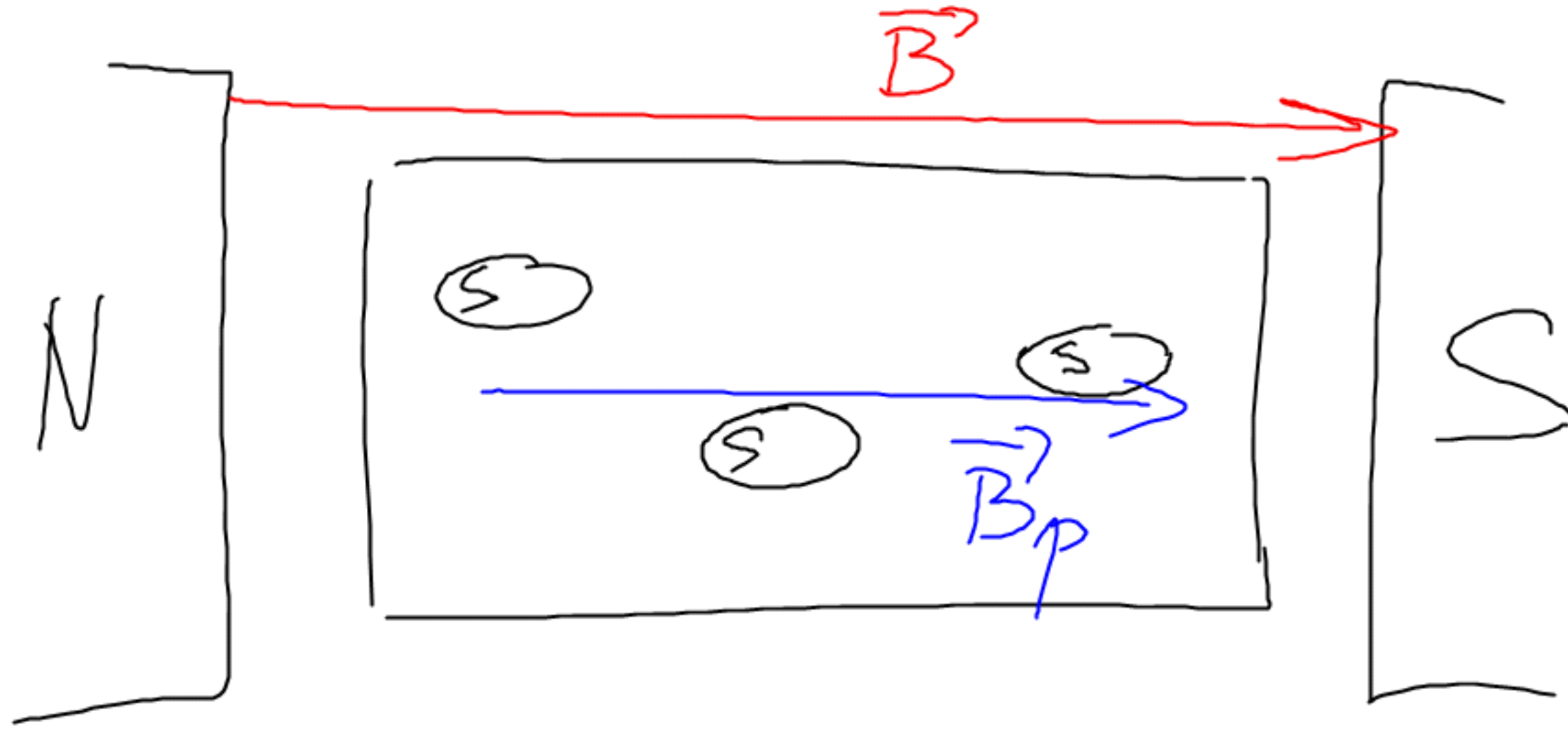
Решение:

Magnetiches i vlasnost' latel

3 tpy latel:

- DIAMAGNETICHE - m'ne oslablyt' mag. pole
  - $\mu_r < 1$
  - voda, med' (kov)
- PARAMAGNETICHE - m'ne osiblyt' mag. pole
  - $\mu_r > 1$
  - CuSO₄

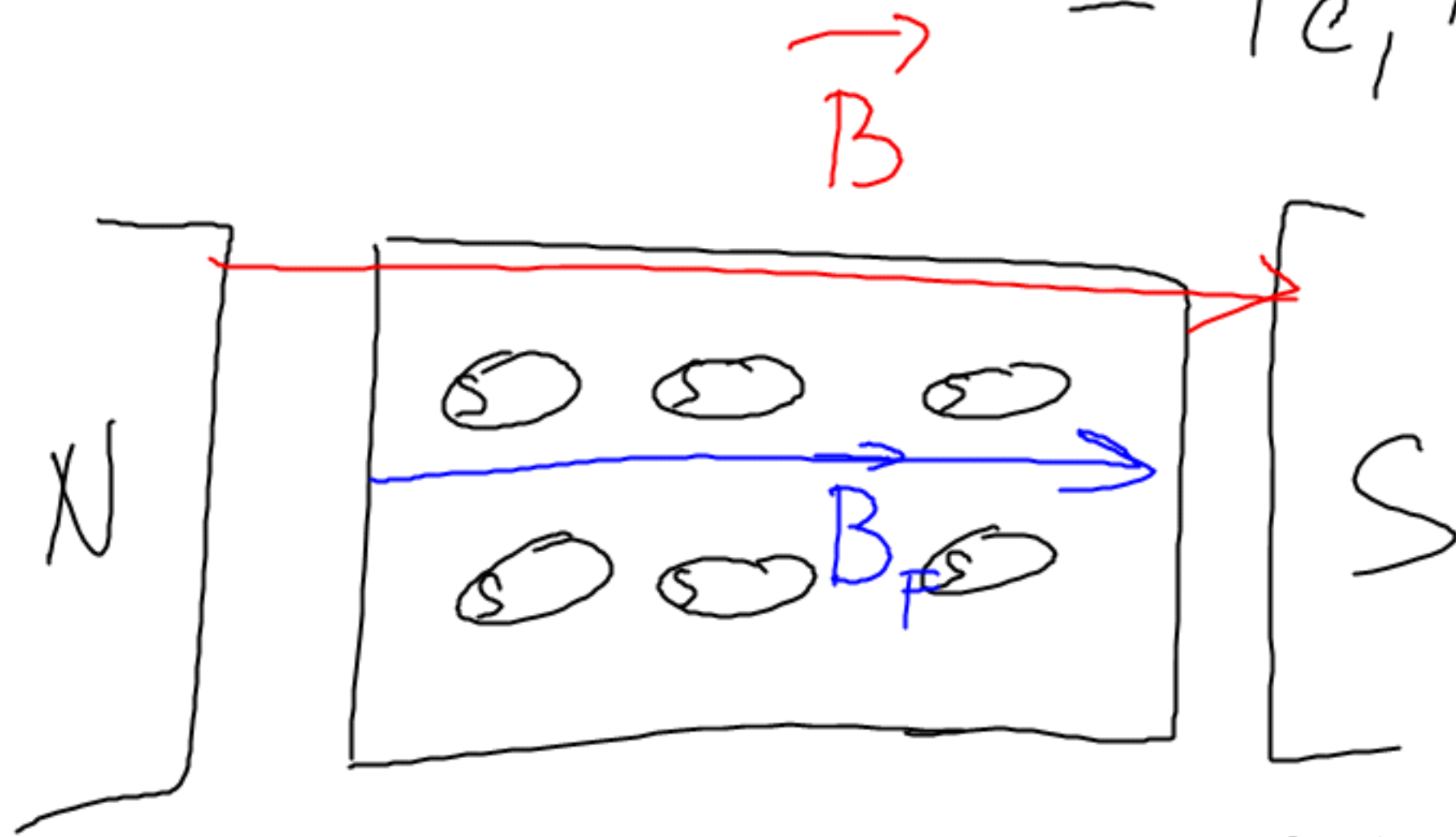
od stranem' vytvorilo pole $\Rightarrow$ la'ha se vraci'
do prvotneho stavu

◦ FEROMAGNETICKÉ'

— velkým významem
mg. pole

— $\mu_n \gg 1$

— Fe, Ni, Co, ...

DOMÉNY — „skupiny částic“

magnetizace drží i po odstranění vnějšího pole

pozadí:

- vyrobta kompasů
- Amagnetorane! šroubovák, mříž
- mg-zařadnam avonlu, filmm

Curierova teplota – při níž se
rozbitá struktura feromagnetika

$$T_{Fe} = 770^{\circ}C$$

$$T_{Ni} = 350^{\circ}C$$

⋮